

Siyaset Psikolojisi ve Ontolojik Güvenlik Yaklaşımı: Türk Dış Politikasında İmgelerin Görünümleri

Melih Nadi Tutan*

Özet

Siyaset Psikolojisi, Türkçe olmayan literatürde gerek deneysel gerekse teorik çalışmalarla oldukça zenginleşmiş bir disiplin olmasına karşılık, Türkçe literatürde yeterince yer bulamamış bir alandır. Bu disiplinin katkılarında olan imge ve denge kuramları, sırasıyla kısaca grupların birbirlerine karşı kalıp yargılar geliştirdiklerini ve bireylerin davranışlarının tutum ve duygularıyla uyumlu olmasını istediklerini, aksi halde bir rahatsızlık hissi gelişeceğini ifade eder. Bu bağlamda çalışmanın argümanı, ontolojik güvenlik literatürüyle düşünüldüğünde; devletlerin tıpkı bireyler gibi davranışlarında denge aradıkları, bu davranışların ikili ilişkilerde imgeler etrafında geliştiği ve bunun ontolojik güvenliği sağladığıdır. İkinci argüman ise, değişmesi zor gözükken kalıp yargılar olsa da imgelerin değişebileceği, ancak bu durumda yine ontolojik güvenlik kaygısının devreye girerek, devletlerin kimlik ve anlatılarıyla bu değişimi meşrulaştırdıklarıdır. Bu bakımdan çalışmada, Türkiye'nin Azerbaycan, Yunanistan ve Suriye ilişkileri incelenmiş, birincil kaynaklar olarak ulusal gazete ve internet haber sayfalarındaki söylemler değerlendirilerek bir söylem analizi metodu kullanılmış; bunun yanında literatürden kaynaklara yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda iki argümanın da Türkiye örneğinde doğrulandığı, Siyaset Psikolojisi ve ontolojik güvenliğin birlikte düşünülebileceği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Siyaset Psikolojisi, ontolojik güvenlik, imge kuramları, denge kuramı, Türkiye, Azerbaycan, Yunanistan, Suriye.

---

* Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü.
melihnadi94@gmail.com
(orcid.org/0000-0002-2801-3650)
Makale geliş tarihi : 27.12.2019
Makale kabul tarihi : 27.04.2020

Political Psychology and the Ontological Security Approach: Prospects of Images in Turkish Foreign Policy

Abstract

Although Political Psychology is an enriched discipline with reference to either theoretical or experimental non-Turkish studies, it could not have found enough space in Turkish literature. Having been two of the contributions of the discipline, image and balance theories state respectively that the groups develop stereotypes to each other and the individuals seek behaviours to be coherent with their attitudes and emotions otherwise they feel a sense of disturbance. In this context, considering the literature of ontological security, the study claims that the states look for a balance in their behaviours in just the same way as the individuals, these behaviours take a place around images and it provides ontological security. When it comes to the secondary claim, the study propounds that images may change even though they seem to be static, but in this case, ontological security concern steps in and the states legitimise this change by referring to their identities and narratives. In this regard, the study evaluates interrelations of Turkey with Azerbaijan, Greece and Syria. National newspapers and discourses have been used as primary sources and it has been tried to follow the method of discourse analysis. At the end of the work, it is seen that both claims of the study were confirmed regarding the case of Turkey and that both Political Psychology and ontological security share compatible logics.

Keywords

Political Psychology, ontological security, image theories, balance theory, Turkey, Azerbaijan, Greece, Syria.

Giriş

Siyaset Psikolojisi; Siyaset Bilimi ve Psikoloji disiplinleri arasındaki etkileşim ve kavramsal/kuramsal alışverişler sonucunda oluşmuş, temelde siyasal olan ile insan davranışları arasında bir ilişki bulunduğunu öne süren ve bunu inceleyen bir disiplin olarak ortaya çıkmakta, siyasal çevrenin insan davranışları üzerinde etkisi olabileceği gibi, insan davranışlarının da siyasalı etkilediğini öne sürmektedir.¹ Bununla birlikte, disiplinin bu iki yönden hangisine ağırlık verdiği ya da vermesi gerektiği konusunda bir tartışma da bulunmaktadır. Siyasal Psikoloji (*Political Psychology*) isimlendirmesini kullananlar, disiplinin temel

---

¹ John T. Jost ve Jim Sidanius, "Political Psychology: An Introduction", *Political Psychology: Key Readings*, der. John T. Jost ve Jim Sidanius, New York, Psychology Press, 2004, s.1; David Patrick Houghton, *Political Psychology: Situations, Individuals, and Cases*, New York, Routledge, 2009, s.22-23.

hedefinin siyasal çevrenin insan davranışları üzerinde etkisinin ne olduğunun incelenmesi ve bu konuda genel-geçer kurallar bulmak olduğunu ifade edenler ile Psikolojik Siyaset Bilimi (*Psychological Political Science*) ismini tercih edenler, disiplinin hedefini siyasal olguların insan davranışlarıyla açıklanması olarak belirtenler arasında yaşanmaktadır.² Bu çalışmada da, Siyaset Psikolojisi isimlendirmesinden kastedilen, siyasal olguların Psikoloji kuramlarıyla açıklanabileceği, diğer deyişle merkezde siyasal, çevresinde ise psikolojik unsurların bulunması bağlamında Psikolojik Siyaset Bilimi yaklaşımı olacaktır.

Tutarlılık kuramları³ (*consistency theories*) başlığı altında belirtilebilecek olan denge kuramı (*balance theory*); kısaca, insanların buldukları çevrede duygularını ve tutumlarını davranışlarıyla uyumlu olarak görmek istemesi ve davranışlar ile tutumlar arasında uyumsuzluk (*dissonance*) oluşması durumundaki rahatsızlık hissini ifade ederken; imge kuramı da, belli ülkelere dair imajların kalıp yargılar (*stereotypes*) gibi işlev gördüğünü ve siyasaların bu imgelerle ilişkili olduğunu belirtir.⁴ Dolayısıyla denge kuramının temel argümanı, imge kuramıyla birlikte düşünüldüğünde ve bireylerden devlet seviyesine çıkarıldığında, devletlerin de birbirlerine karşı geliştirdikleri ve kalıp yargılar gibi işleyen, diğer deyişle değiştirilmesi zor olan imajların sürdürülmek isteneceği, aksi halde bir rahatsızlık hissini oluşacağı öne sürülebilir. Bu noktada, güvenlik literatürüyle karşılaşılmaktadır.

Güvenlik üzerine yapılan çalışmalar, Uluslararası İlişkiler teorisindeki temel tartışma ve gelişmelerden etkilenmiştir. Bu bakımdan, Realist güvenlik ulusal ve uluslararası güvenliği, devleti referans nesnesi şeklinde ele alarak, devletlere yönelik dış tehditlere odaklanır.⁵ Burada devletlerin fiziksel güvenlikleriyle ilgilenen Realist güvenlik çalışmalarında, ulusal kalkınmanın devletler için bir araç

---

² Jon A. Krosnick ve Kathleen M. McGraw, "Psychological Political Science Versus Political Psychology True to Its Name: A Plea for Balance", *Political Psychology*, der. Kristen Renwick Monroe, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Inc. Press, 2002, s.79-83.

³ Tutarlılık kuramları, Siyaset Psikolojisinde bilişsel süreçleri inceleyen çalışmalarda insan davranışlarını yönlendiren temel itkinin benzer durumlara karşılaştığında önceden verilen tepkiler olduğunu ifade eder. Bu bakımdan tutarlılık kuramları olan denge ve uyumsuzluk kuramlarına göre sırasıyla, bir durum karşısında bireyler önceki tecrübeleriyle uyumlu davranışlar güderler veya bunlarla çelişen davranışlardan kaçınırlar. Daha detaylı bir okuma için bkz. William McGuire, "The Current Status of Cognitive Consistency Theories", *Cognitive Consistency: Motivational Antecedents and Behavioral Consequents*, der. Shel Feldman, London: Academic Press, 1966, s.2-47.

⁴ Martha L. Cottam et al., *Siyaset Psikolojisine Giriş*, Çev. Mesut Şenol, Ankara, Eksi Kitaplar, 2017, s.89-96.

⁵ Barry Buzan ve Lene Hansen, "The Key Questions in International Security Studies: The State, Politics and Epistemology", *The Evolution of International Security Studies*, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2009, s.21.

olduğu, nihai amacın ise güvenliğin sağlanması olduğu belirtilir.⁶ Yine pozitivist bir anlayıştan yola çıkan Liberal güvenlik yaklaşımı, Realist güvenliğin aksine devletlerin egemenliği yerine sürekliliğine vurgu yaparken;⁷ güvenliği bireysel ve toplumsal düzeyde de ele alır⁸ ve böylece Liberal Teori'nin argümanı olan, devletin iç siyasal görünümünün uluslararası ilişkileri etkilediği varsayımına bağlı kalır.⁹ Güvenlik literatüründe İnşacı yaklaşım ise Kopenhag Okulu ile ortaya çıkar.

Sosyal İnşacı yaklaşımların, düşünsel unsurların maddi unsurları inşa ettiği, aktör ve yapıların bu düşünsel unsurlar ile kurulduğu, maddi sosyal dünyada aktörlerin kimlik ve çıkarlarının bunlara göre değiştiği gibi argümanlarından¹⁰ yola çıkan Kopenhag Okulu, güvenlikleştirme adını verdiği eylemi, “belli bir gelişmenin her koşulda devlet ya da elitler tarafından birtakım ayrıcalıklar elde etme, siyasalara meşruiyet kazandırma amacıyla ‘güvenlik sorunu’ şeklinde adlandırılması” olarak tanımlar. Buna göre, güvenlikleştirme eylemi, bir konunun güvenlik olarak isimlendirilmesiyle, yani düşünsel bir unsurla, güvenlik sorunu haline gelmesine, diğer deyişle maddi bir unsura dönüşmesine yol açar ve burada, dilsel inşa süreci, yani konuşma eylemi, bu kurulumda temel rolü üstlenir.¹¹ Ontolojik güvenlik ile ise, bu inşa süreçlerine vurgu yapan ve aynı zamanda geleneksel olmayan bir güvenlik yaklaşımını benimseyen Post-Pozitivist güvenlik yaklaşımlarında karşılaşılmaktadır.

İnsani güvenlik, feminist güvenlik, çevresel ve/veya ekolojik güvenlik, post-kolonyal güvenlik gibi birden fazla yaklaşımı barındıran Post-Pozitivist ya da eleştirel güvenlik yaklaşımları, aralarında odaklandıkları konular oldukça farklı olsa da, iktidar ve otorite yapılarını, bunların ürettikleri bilgileri, söylemleri eleştirmeleri itibarıyla eleştirel ve güvenliğin de bir inşa sürecini yansıttığını belirtmeleri neticesinde ortak bir konumda bulunurlar.¹² Bu bağlamda, eleştirel güvenlik yaklaşımları içerisinde yer alan ontolojik güvenlik yaklaşımı da, bu temel epistemolojik ve metodolojik bakış açılarına bağlı kalırken, farklılaştığı noktalar,

⁶ Patrick Morgan, “Security in International Politics: Traditional Approaches”, *Contemporary Security Studies*, der. Alan Collins, Oxford, Oxford University Press, 2007, s.16.

⁷ *Ibid*, ss.25-26.

⁸ Buzan ve Hansen, “The Key Questions in International Security Studies: The State, Politics and Epistemology”, *The Evolution of International Security Studies*, s.35-38.

⁹ Burak Bilgehan Özpek, “Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. R. Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.131.

¹⁰ Mustafa Küçük, “Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık”, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. R. Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015, s.335-340.

¹¹ Ole Waever, “Securitization and Desecuritization”, *On Security*, der. Ronnie D. Lipschutz, New York, Columbia University Press, 1995, s.46-57.

¹² Laura J. Shepherd, “Introduction: Critical Approaches to Security in Contemporary Global Politics”, *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theories and Methods*, der. Laura J. Shepherd, Londra ve New York, Routledge, 2013, s.1-6.

güvenliğin bir söylem olarak eleştirisi, devletlerin insan yaşamını nasıl güvenliğin referans nesnesi haline getirildiğinin incelenmesi, güvenliğin hangi iktidar pratiklerini oluşturduğunun anlaşılması gibi konular olarak ortaya çıkmaktadır.¹³ Yani kısaca ontolojik güvenlik, Uluslararası İlişkiler literatüründe olduğu gibi önverili kabul edilen kavramların yapıökümüne uğratılması gerektiğini ifade eder ve güvenlik konusu bağlamında güvenliği bu metotla sorgularken¹⁴, özelde güvenliğe konu olan nesnenin ontolojisini, var oluşunu güvenlik kavramı etrafında değerlendirir.

Tam da bu ontolojik güvenlik ihtiyacı, devletler düzeyinde, ilişkilerin sürdürülmek istenmesi şeklinde,¹⁵ yani denge kuramının ifade ettiği şekilde, tutarlı davranışların sergilenme güdüsü olarak, var olan karşılıklı imgelerin dönüştürülmemesi eğilimine yol açmaktadır. Bu argüman Türkiye örneğinde, Azerbaycan, Suriye ve Yunanistan'a karşı geliştirilen imgeler ile değerlendirilecektir. Dolayısıyla böyle bir kavramsal ve kuramsal altyapıya sahip olan çalışmada, Türkiye'nin ontolojik güvenlik kaygısının, bu devletlerle ilişkiler bağlamında, hangi imgelerle sürdürülmek istendiği, yani denge ve tutarlılığın nasıl görünümler aldığı sorunsallaştırılmakta, çıkar ve iş birliği nosyonlarının, bu nedenle devletler arası ilişkilerde geçersiz kalabileceği öne sürülmektedir.

Bu amaçla, çalışmada öncelikle Siyaset Psikolojisi literatüründe yer alan tutarlılık kuramları altındaki denge kuramı değerlendirilecek ve ardından disiplinin uluslararası ilişkiler boyutuna daha yakın olan imge kuramlarının nasıl ayrıştığı ve hangi siyasaları mümkün hale getirdiği aktarılacaktır. İkinci olarak ontolojik güvenlik yaklaşımının, temel argümanları belirtilerek, bunların Siyaset Psikolojisi literatüründe nasıl karşılıkları bulunduğu değerlendirilecektir. Son bölümde, Türk Dış Politikasından örnekler ile hangi imgelerin denge kuramı bağlamında sürdürüldüğü, bunların ontolojik güvenlik ile hangi noktalarda bağlantısı bulunduğu, genel itibarıyla söylemler ve siyasalar etrafında kısaca tartışılacaktır.

Denge ve İmge Kuramları

Değindiği üzere denge kuramı, tutarlılık kuramları içerisinde yer alırken; tutarlılık kuramları da, yükleme kuramları (*attribution theories*) ve kategorizasyon (*categorization*) ile birlikte bilişsel süreçler (*cognitive processes*) başlığı altında ele alınmakta, bu kuramsal çalışmalar Siyaset Psikolojisinde insan zihninin bilişsel

¹³ Michael Dillon, "Underwriting Security", *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 2-3, 2008, s.309-312.

¹⁴ David Campbell, "Poststructuralism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, der. Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, Oxford, Oxford University Press, 2013, s.224-229.

¹⁵ Jennifer Mitzen, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2006, s.341-342.

yapısının incelendiği çalışmalarda yer almaktadır (Bkz. Tablo 1).¹⁶ Tutarlılık kuramları; temel olarak insan zihninin kendisine dair algısının, davranışlarını da şekillendirdiğini, herhangi bir olay karşısında, çıkarlarına ters düşebilse dahi kendisiyle çelişmekten kaçındığını, kısaca, davranışlarında bir tutarlılık aradığını ve aksi durumda bundan rahatsız olduğunu ifade eder.¹⁷ Dolayısıyla tutarlılık kuramları içerisinde yer alan kuramlar, aynı olgunun farklı yönlerine vurgu yapmaktadır.

Tablo.1. Bilişsel Süreçler

Tutarlılık Kuramları	Denge Kuramı	İnsanlar; ilişkileri ve eylemlerinde denge arayarak, durumlar ve durumlara dair duygular arasında bir uyumluluk eğiliminde bulunur.
	Uyumsuzluk Kuramı	İnsanlar; tutumlarıyla çeliştiğinde, bu ilişkileri ve eylemlerinde rahatsız hisseder.
Yükleme Kuramı		İnsanlar; bilgiyi “naif bilimciler” gibi işleyerek, başkalarının davranışlarında mutlaka bir sebep ararlar.
Kategorizasyon		İnsanlar; çevrelerinde meydana gelen olayları, bilişsel süreçlerinde oluşturdukları bir kategoriye yerleştirerek, bu olayların etkilerini öngörür ve sonrasında “imgelerle oldukça benzeşen” kalıp yargılar geliştirir.

Denge kuramı, Fritz Heider’in 1940 ve 1950’li yıllardaki çalışmalarıyla geliştirilmiş olan, genellikle iki kişi arasındaki ilişkilerde gözlemlenmiş, bu yönüyle sosyal psikolojiden ayrılan, temel anlamda, insanların, ilişkilerinde görece sabit bir çevre içerisinde kendi alışkanlıkları, ihtiyaçları ve tercihleri doğrultusunda davranışlar sergilemek istediklerini öne süren bir tutarlılık kuramıdır.¹⁸ Bu bağlamda, Heider’e göre denge durumu; duyuş/sezgi (*intuition*) ya da bilişsel düzeyde değişimden kaynaklanan bir rahatsızlığın hissedilmediği, böylece algılanan ve deneyimlenen olgu ve olayların oluşturduğu bir durumu ifade eder ve duyuş ve çevre arasındaki ilişki, denge durumunu belirler.¹⁹ Julian Morrissette tarafından, Heider’in denge kuramını ve üçüncü bireyin etkisi sonucu yapısal denge kuramının gözlemlendiğini ispatlamak amacıyla yapılan seri deneylerde de,

¹⁶ Tablo, yazar tarafından, literatür dikkate alınarak hazırlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Houghton, *Political Psychology: Situations, Individuals, and Cases*, s.114-131.

¹⁷ Cottam et al., *Siyaset Psikolojisine Giriş*, s.89-92.

¹⁸ Fritz Heider, *The Psychology of Interpersonal Relations*, London, John Wiley&Sons, 1964, s.3 ve s.295-298.

¹⁹ *Ibid*, ss.176-177.

aynı evi paylaşan üç lisans öğrencisinden birinin evden ayrılması ve yeni katılımcıyla birlikte diğer iki öğrencinin verilen görevlerde ve yeni katılımcıyı beğenip beğenmeme tahminlerinde eskiden alışkın oldukları şekilde davranmak istedikleri, aksi takdirde bundan rahatsızlık duydukları görülmüş, denge derecesi arttıkça rahatsızlık hissinin azaldığı anlaşılmıştır.²⁰ Bununla birlikte Heider'in kuramına getirilen eleştiriler ve sosyal psikolojiyle uyumu için yapılan çalışmalar da mevcuttur.

Denge kuramı ve genelde tutarlılık kuramlarına getirilen temel eleştiri, çoğunlukla, bu kuramların aşırı genelleme (*overgeneralisation*) yaptıkları ve böylece farklı çevresel koşullar altında gerçekleşebilecek olan dengesiz ama rahatsızlık meydana getirmeyecek olguları yadsıdıkları şeklindedir. Bu bağlamda, bir insan bazı konularda tutarsız davranışları sergilemekten rahatsızlık duymayabilirken, yine aynı insan belli durumlar karşısında kendisini tutarlı davranışlar göstermek ihtiyacında hissedebilir.²¹ Ancak bu eleştiri, çalışmanın konusu olan imgelerle birlikte düşünüldüğünde, kalıp yargıların, yani güçlü, değişmesi zor algılamalar olarak nitelenmesi itibarıyla imgelerin değiştirilmesinin bir rahatsızlık ve "güvensizlik" hissi doğurabileceği şeklinde cevaplanabilmektedir. Bu argümana imge kuramlarından bahsedilirken tekrar değinilecektir. Bu noktada, bilişsel düzeyde kuramsallaştırılmış olan denge kuramının, devletler seviyesinde nasıl düşünülebileceği, denge kuramı ve sosyal psikolojiyi uzlaştıran çalışmalar etrafında anlaşılabilir.

Bu yöndeki erken bir çalışma, Cartwright ve Harary tarafından yapılmış, denge kuramı, toplumsal grupların özelliklerinin anlaşılması bakımından değerlendirilerek, grup dengesinin sağlanması amacıyla grupların birbiriyle pozitif ilişkileri bulunan üyeler tarafından ikiye bölündüğü öne sürülmüştür.²² Sosyal psikoloji çalışmalarının çoğalmasında ve literatürün zenginleşmesi sonrasında, grup sorun çözme konusunda, denge kuramı, sorunların grup dengesinin korunması veya yükseltilmesi motivasyonu ile çözüldüğü şeklinde değerlendirilmiştir.²³ Janet Fink ve meslektaşları, toplumsal kimlik kuramı ve denge kuramını birlikte ele alarak, liderliğin grup içerisindeki dengeyi nasıl etkilediği konusunda çalışmışlar ve grup normlarına uymayan ve lider tarafından dışlanmayan grup üyesinin grup içerisinde dengeyi bozduğunu; fakat grup normlarına uymayan aynı bireyin lider tarafından kötülendiğinde dengenin yeniden sağlandığını ifade etmişler, bunu

²⁰ Deneyin yer aldığı çalışma için bkz. Julian O. Morrisette, "An Experimental Study of the Theory of Structural Balance", *Human Relations*, Vol. 11, No. 3, 1958, s.239-254.

²¹ Robert B. Zajonc, "The Concepts of Balance, Congruity, and Dissonance", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24, No. 2, 1960, s.293-296.

²² Dorwin Cartwright ve Frank Harary, "Structural Balance: A Generalization of Heider's Theory", *The Psychological Review*, Vol. 63, No. 5, 1956, s.277-293.

²³ Gbemisola Adejumo et al., "A Balance Theory Approach to Group Problem Solving", *Social Networks*, Vol. 30, No. 1, 2008, s.83-86.

tarafartlar ve tuttukları takım içerisindeki ahlaksız davranış gösteren bir sporcu nezdinde test ederek, liderliğin grup kimliğinin sürdürülmesi için etken olduğunu kanıtlamışlardır.²⁴ Kısaca denge kuramı, sosyal psikolojiyle birlikte grup içi ve gruplar arası ilişkilerdeki bazı özellikleri açıklamak amacıyla yararlanılan bir kavramlar seti sunmaktadır. Bu bakımdan devletler de (ulus-devletler), gruplar olarak ele alındığında denge kuramının, imge kuramlarıyla birlikte uzlaştırılabileceği ifade edilebilir.

Denge kuramı ile imge kuramı ilişkisi adına son olarak, kategorizasyon kavramından bahsedilebilir. Kategorizasyon, insanların bilgi işleme süreçlerinde elde ettikleri ya da kendilerine ulaşan bilgi toplamını basitleştirip anlamlandırmalarına yarayan bir süreci ifade etmektedir.²⁵ Bu süreç, toplumsal kimlik kuramıyla²⁶ birlikte düşünüldüğünde toplumsal kategorizasyonlar ortaya çıkar. Bu bağlamda, gruplar, birbirlerine dair algılamalarını bu kategorizasyon sürecine göre yapmakta, bir dış-grupla karşılaşıldığında iç-grup, bu dış-grubu ilgili kategorilerle birlikte algılamakta ve böylece dış-grup ayrımcılığı, toplumsal karşılaştırmalar gibi tutum ve eylem biçimleri mümkün hale gelmektedir.²⁷ Bahsedilen bu kategorizasyon süreci, imgelenebilirlik (*imaginability*) adı verilen, kategorize edilenle ilgili olumlu veya destekleyici bilginin alınıp diğerlerinin reddedilmesi şeklinde bir bilişsel işlemeye yol açar.²⁸ Dolayısıyla bir imge kategorize edildiğinde, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde denge isteyecekleri ve bunu imgelenebilirlik neticesinde, dengeyi sağlayacak bilgileri alıp diğerlerini reddederek sürdürmeyi amaçlayacakları ifade edilebilir. Bu çıkarımdan sonra, son olarak imge kuramının bu kavramsal altyapıyla birlikte nasıl anlaşılacağından ve belli imgelerin hangi davranış biçimlerine olanak sağladığından bahsedilebilir.

²⁴ Janet S. Fink et al., “Off-Field Behavior of Athletes and Team Identification: Using Social Identity Theory and Balance Theory to Explain Fan Reactions”, *Journal of Sport Management*, Vol. 23, No. 2, 2009, s.142-155.

²⁵ Cottam et al., *Siyaset Psikolojisine Giriş*, s.92-93.

²⁶ Toplumsal kimlik kuramı; bireylerin aralarında herhangi bir ortak bağ olmasa dahi, kendi kimliklerini tanımlamak için oluşturdukları iç-grubun etkisini ifade eder ve bu bağlamda gruplar arasında, bazı toplumsal stratejileri mümkün kılan toplumsal karşılaştırma, iç-grup olumlama, iç-grup kayırmacılığı, dış-grup ayrımcılığı, gruptan öz saygı elde etme ve iç-dış / biz-onlar gibi kategorileri oluşturma davranışlarının görüldüğünü belirtir. Detaylı bilgi için bkz. Henri Tajfel et al., “Social Categorization and Intergroup Behaviour”, *European Journal of Social Psychology*, Vol. 1, No. 2, 1971, s.149-178; Blake E. Ashforth ve Fred Mael, “Social Identity and the Organization”, *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 1, 1989, s.20-39; Matthew J. Hornsey, “Social Identity and Self-Categorization Theory: A Historical Review”, *Social and Personality Psychology Compass*, Vol. 2, No. 1, 2008, s.204-222.

²⁷ Henri Tajfel ve John C. Turner, “The Social Identity of Intergroup Behavior”, *Political Psychology: Key Readings*, der. John T. Jost and Jim Sidanius, New York, Psychology Press, 2004, s.367-386.

²⁸ Cottam et al., *Siyaset Psikolojisine Giriş*, s.87.

İmge kuramı (*image theory*) Lee Roy Beach ve Terence Mitchell'in çalışmalarıyla oluşturdukları, bilişsel süreçlerle karar alma eyleminin nasıl gerçekleştiğine dair incelemeleriyle ortaya atılmıştır. Buna göre, imge kuramı, fayda maksimizasyonu görülmesi beklenen kararlarda imgelerle oluşan bilişsel işleyişin farklı şekilde ortaya çıkabileceğini belirtirken; imgeler, karar alıcı için bir rehber görevi görür.²⁹ Bu bilişsel süreç; bireysel değerler, inançlar ve etik ile oluşan ilkelerin (öz imge / *self image*), geleceğe dair ajanda ile birlikte düşünülerek (izlenim imgesi / *trajectory image*) hedefi oluşturması, bu hedeflerin planlara dönüştürülerek (eylem imgesi / *action image*) taktiklerin belirlenmesi, bu eylem sonucunda öngörülen durumun oluşması (öngörülen imge / *projected image*) şeklinde işlemekte ve buna uyan kararlar alınarak süreç devam ederken, bu imgelere uyumluluk, kararın devamı ya da bırakılması için bir kriter haline gelmektedir.³⁰ İmge kuramının bahsettiği bu karar alma süreci, uluslararası ilişkilerde dış politika karar alma süreçleriyle birlikte düşünüldüğünde ise belli imgelerin, birtakım dış politika kararlarını mümkün kıldığı, diğerlerini ise ortadan kaldırdığı³¹ görülmekte ve farklı bir literatürle karşılaşılmaktadır.

Uluslararası ilişkilerle birlikte ele alınabilecek imge kuramı literatürü, 1950 ve 1960'lı yıllarda yapılmış olan, karar alma süreçlerini inanç sistemi (*the belief system*) ve imgeler etrafında inceleyen çalışmalarla gelişmeye başlamıştır. Bu erken dönem çalışmalarından biri Ole Holsti'nin ulusal imgelerin nasıl işlediğine dair yapmış olduğu, her karar alıcının kendine özgü bir inanç sistemi olduğundan dolayı, farklı imgeler geliştirdiği ve bu nedenle objektif gerçeklik yerine bu imgeler üzerine karar aldığı belirttiği, ulusal imgelerin kalıp yargılar olarak ele alınabileceğini ileri sürdüğü, temel anlamda iyi/kötü, dost/düşman ayırmalarının uluslararası ilişkilerde görülebileceğini ifade ettiği ve bunu da Amerika Birleşik Devletleri (ABD)- Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ilişkileri üzerinden detaylandırdığı çalışmasıdır.³² Dış politika söylemleri üzerine bir içerik analizi yapılan çalışmanın en önemli vurgularından biri, inanç sistemleri ve onun bir parçası olan imgelerin değişebilir olan özelliğine yapılan

²⁹ Lee Roy Beach ve Terence R. Mitchell, "Image Theory: Principles, Goals, and Plans in Decision Making", *Acta Psychologica*, Vol. 66, No. 3, 1987, s.201-202.

³⁰ *Ibid*, ss.202-209.

³¹ İmge kuramına göre; kararlar uyma/benimseme (*adoption*) ve ilerleme (*progress*) kararları şeklinde ikiye ayrılmakta, uyma kararları ise uyumluluk (*compatibility*) ve verimlilik (*profitability*) değerlendirme kriterleri neticesinde eleme (*screening*) veya seçme (*choice*) şeklinde uygulanmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi ve deney için bkz. Lee Roy Beach, "Image Theory: An Alternative to Normative Decision Theory", *Advances in Consumer Research*, Vol. 20, 1993, s.235-238. Dolayısıyla dış politika karar alma süreçlerinde de bu uyma kararları da imgeler neticesinde eleme ya da seçme kararları şeklinde uygulanmaktadır.

³² Ole R. Holsti, "The Belief System and National Images: A Case Study", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 6, No. 3, 1963, s.244-252.

vurgudur.³³ Soğuk Savaş'tan sonra da ABD ile diğer ülke ilişkileri imgeler üzerinden incelenmiştir.

Martha Cottam, ABD'nin Latin Amerika üzerine politikalarını incelerken, imgelerden yararlanmıştı. İmgelerin, çevreyi anlamlandırmak ve çevreden gelen etkilere karşı cevap vermek amacıyla algı süzgeçleri şekilde işlev gördüğünü, gerçek olarak algılanan bilginin davranışları şekillendirip ne yapılması gerektiğini açığa çıkardığını ifade eden Cottam, ABD-Latin Amerika ilişkilerinde ABD'nin Latin Amerika üzerinde bağımlı imge (*dependent image*) etrafında siyasalar ürettiğini, bu imgenin ABD'nin Latin Amerika'yı kendisine danışmadan herhangi bir politika üretemeyecek derecede niteliksiz ve geri kalmış görmesine neden olduğunu, bu nedenle ABD'nin kendisine bir bakıcı sorumluluğu addettiğini belirtmektedir.³⁴ Birkaç dış politika kararını detaylı şekilde irdeleyen Cottam, ABD'nin Latin Amerika'ya yönelik siyasalarının ABD çıkarlarıyla örtüşmediğini, ancak var olan imgenin de değişmeyecek bu yöndeki siyasaların devam ettiğini ifade ederek,³⁵ bu imgelerin, rasyonellikten uzak olduğunu tekrar hatırlatmaktadır. İmgelere dair çeşitlilik, bu alanda yapılan çalışmalarla birlikte 2000'li yıllara doğru gelişmiştir.

İmge kategorileri Cottam tarafından, kültür ve olanaklar üzerinden karşı grubun aşağıda ya da yukarıda algılanmasına göre ayrımlanmakta, bu ayrım dış-grubun tehdit ya da fırsat olarak algılanmasına göre değişmektedir. Aynı zamanda bu kategori eksenleri de kendi aralarında değişkenlikler meydana getirmekte, örneğin, iki grup arasındaki ilişki dostane ise kültür farklılıkları önemini kaybetmekte, fakat düşmanca bir ilişkide kültür farklılıkları bu düşmanlığı ivmelendirici bir rol oynamaktadır.³⁶ Cottam'ın bu dörtlü ayrımlaması, Richard Herrmann ve meslektaşları tarafından, algılanan ilişki ve tehdit/fırsat ayrımının ortak noktası (karşılıklı kazanç) eklenerek geliştirilmiş ve sonucunda emperyal, düşman, barbar, dost/müttefik, dejenere ve kolonyal imgeleri belirlenmiştir.³⁷ İmge geliştirilen dış-grubun olanakları, kültürü, niyetleri (algılanan ilişkileri), karar alıcıları ve tehdit mi yoksa fırsat mı teşkil ettiği unsurları değerlendirildiğinde yedili bir tipoloji ortaya çıkmaktadır (Tablo 2).³⁸

³³ *Ibid*, s.246.

³⁴ Martha L. Cottam, *Images and Intervention: U.S. Policies in Latin America*, Pittsburgh and London: University of Pittsburgh Press, 1994, s.3-11.

³⁵ *Ibid* ss.178-183.

³⁶ Mark Schafer, "Images and Policy Preferences", *Political Psychology*, Vol. 18, No. 4, 1997, s.813-828.

³⁷ Richard Herrmann et al., "Images in International Relations: An Experimental Test of Cognitive Schemata", *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 3, 1997, s.403-413.

³⁸ Cottam et al., *Siyaset Psikolojisine Giriş*, s.99.

Tablo.2. *İmge Kuramları*

İmgeler	Olanaklar	Kültür	Niyetler	Karar Alıcılar	Tehdit / Fırsat
Düşman	Eşit	Eşit	Zararlı	Dar seçkinler	Tehdit
Barbar	Üstün	Aşağı	Zararlı	Dar seçkinler	Tehdit
Emperyalist	Üstün	Üstün	Zararlı	Az sayıda grup	Tehdit
Kolonyal	Aşağı	Aşağı	İyicil	Dar seçkinler	Fırsat
Dejenere	Üstün ya da eşit	Zayıf iradeli	Zararlı	Karışık, ayrılmış	Fırsat
Haydut	Aşağı	Aşağı	Zararlı	Dar seçkinler	Tehdit
Müttefik	Eşit	Eşit	İyi	Çok sayıda grup	Tehdit ve fırsat

Dolayısıyla bu noktaya kadarki argüman şu şekilde belirtilebilir: kategorize edilen imge, kalıp yargılar gibi işlev gördüğünden, diğer deyişle değiştirilmesi zor şartlara bağlı olduğundan, bir dış-gruba karşı geliştirilen bu imgenin, denge kuramında belirttiği üzere devamlılığının istendiği, aksi takdirde bunun bir rahatsızlık hissine yol açacağı ve bununla birlikte bazı davranış biçimlerini, yine imge kuramında ifade edildiği şekilde, bazı rasyonel olmayan davranışları mümkün kılıp diğer seçenekleri ortadan kaldıracığı, karar almanın bu yönde işleyeceği söylenebilir.

Ontolojik Güvenlik Yaklaşımı

Ontolojik güvenlik, Anthony Giddens tarafından, insanların kendi öz-kimliklerini sürdürmeleri ve bunun için de çevrelerinde beklenmeyen bir değişiklik olmaması anlamında kullanılır ve bu noktada Giddens psikolojik faktörlere değinerek, Erik Erikson'un insanların çocukluk döneminde geliştirdikleri, hem başkalarına ama hem de aynı zamanda kendine yönelik güvenlerine denk gelen temel güven (*basic trust*) kavramından bahseder.³⁹ Burada ontolojik güvenliğin kaçınılmaz bir parçası olarak beliren rutinlerle (*routines*) karşılaşmaktadır. Bu rutinlere, Giddens'in modern öncesi ve modern kültürler arasında yaptığı ayırım eklenince, modern öncesi kültürlerde var olmayan endüstriyel savaş, modernitenin getirdiği riskler gibi yeni ontolojik güvensizlik unsurları, insanların bu rutinlerine ve büyük ölçüde de aralarındaki istikrarlı ilişkileri sürdürmelerine yönelik yeni tehditleri ortaya çıkarmaktadır.⁴⁰ Kısaca ontolojik güvenlik, insanların istikrarlı ilişkileri sürdürme isteğine yönelik risklere

³⁹ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity Press, 1990, s.92-92.

⁴⁰ *Ibid*, ss.98-111.

denk gelmekte, görüldüğü üzere ontolojik güvenlik, ilk aşamada insanlar düzeyinde ele alınmaktadır.

Yine insan etrafında düşünüldüğünde, rutine bağlı kalma isteğinin arkasında çevrede yaşanan gelişmeleri ya da çevreden gelen etkileri kontrol etme, düzenleme ve cevaplama güdüsü ve isteğinin olduğu görülmektedir. Bu bakımdan, örneğin, ev sahibi olmak, insanların günlük “rutinlerini” gerçekleştirebilecekleri, diğer yerleşim yerlerinde olmayan (park, bahçe, otel vs.) kontrol hissini elde edebilecekleri ve kendi kimliklerini oluşturup sürdürebilecekleri bir “yer” sağlarken; bunun arka planında ekonomik endişelerden ziyade, bu ontolojik güvenlik kaygısı yatmaktadır.⁴¹ Kimlik ve ontolojik güvenlik kaygısı birlikte ele alındığında Siyaset Psikolojisiyle karşılaşmaktadır. Bu iki kavrama küreselleşme eklendiğinde ise ontolojik güvenlik ve kimlik/toplumsal kimlik kuramları arasındaki ilişki ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, küreselleşmenin getirmiş olduğu zaman, mekân ve ölçekteki sıkışma sonucunda artan güvensizlik ve belirsizlik ortamı, öncelikle bireysel sonra toplumsal düzeyde bir ontolojik güvensizlik meydana getirirken; bireyler, bu güvensizliği tıpkı bir ev gibi işlev gören grup aidiyetiyle aşmaya çalışmakta (özellikle dini gruplar ve ulus), bu bağlamda bireyler, bir gruba üye olarak kimliklerini bu şekilde tanımlamaktadır.⁴² Diğer deyişle, gruplar, bireylerin kendi iç-gruplarında istikrarlı bir şekilde ilişkilerini sürdürebilecekleri bir ortam sağlarken, aynı zamanda kendilerini tanımlayabilecekleri, böylece ontolojik güvenlik kaygılarını azaltacak bir işlev görmektedir.

Toplumsal kimlik kuramı, ontolojik güvenliğin sağlanması konusunda bu şekilde bir açıklama getirebilirken; kimlik kuramının da ontolojik güvenlik ile ilişkisinden bahsedilebilir. Kimlik kuramı, kısaca, insanların kendi kimliklerini ikili ilişkiler ya da bir grup içerisinde oynadıkları rollerle oluşturduklarını, ifade ettiklerini ve sürdürdüklerini öne sürer.⁴³ Dolayısıyla ontolojik güvenlik ile birlikte düşünüldüğünde, kimlik, insanların bu ilişkilerin istikrarlı biçimde sürdürülmesi için oynadıkları rollere denk gelmektedir. Bu bağlamda dünyada var olma hissi (*sense of being in the world*) ve şüpheden uzak olma isteği olarak ontolojik güvenlik,⁴⁴ kimlik kuramı göz önünde bulundurulduğunda belli rollerle kendiliğin tanımlanması, denge ve imge kuramlarına göre de bu rolün, var olan imgenin dengeli, istikrarlı biçimde sürdürülmesi şeklinde ortaya çıkması olarak

⁴¹ Ann Dupuis ve David C. Thorns, “Home, Home Ownership and The Search for Ontological Security”, *The Sociological Review*, Vol. 46, No. 1, 1998, s.24-47.

⁴² Catarina Kinnvall, “Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security”, *Political Psychology*, Vol. 25, No. 4, 2004, s.741-763.

⁴³ Jan E. Stets ve Peter J. Burke, “Identity Theory and Social Identity Theory”, *Social Psychology Quarterly*, Vol. 63, No. 3, 2000, s.224-237.

⁴⁴ Anthony Giddens, *Modernity and Self-Identity*, Cambridge, Polity Press, 1991, s.36-37.

belirtilebilir. Ontolojik güvenliğin bu yorumu, devletler düzeyinde ele alındığında da karşılık bulmaktadır.

Ontolojik güvenliğin, analiz seviyesi olarak bireyler düzeyinde ifade edilmesi, devletlerin ontolojik güvenliği konusunda bir analiz seviyesi sorunsalı meydana getirmektedir. Fakat Jennifer Mitzen, bu sorunun, devletlerin de tıpkı insan bedeni gibi organlardan oluşup fani olduğu, devlet bünyesinde var olan bireylerin ontolojik güvenliğe ihtiyaç duyduğu ve bu nedenle devletlerin de ontolojik güvenlik aradığı ve devletlerin aslında insanlar tarafından -liderler- idare edilip siyasalarını belirlediği şeklindeki üç argümanla aşılabileceğini ifade etmektedir.⁴⁵ Brent Steele, bu analiz seviyesi problemine yeni bir argüman daha geliştirerek, Mitzen'in üçüncü argümanında ortaya çıkan devlet aktörlerinin, siyasa yapımı ve bunların uygulanması sürecinde taşıdıkları ahlaki sorumluluğun, esasında onları devlet haline getirdiğini belirterek,⁴⁶ bireyden yola çıkılarak ifade edilmiş ontolojik güvenliğin devlet seviyesinde de karşılığı olduğunu savunmaktadır.

Dolayısıyla Uluslararası İlişkilerde ontolojik güvenlik olarak adlandırılabilir bu kavram, temel olarak, devletlerin, yukarıda da değinildiği üzere zaman zaman çıkarlarına ters düşebilecek ve fiziki varlıklarını tehlikeye de sürükleyebilecek kararlar olsa dahi, kendi kimlik ihtiyaçlarını takip edeceklerini ifade etmektedir.⁴⁷ Bu bağlamda, ontolojik güvenlik, geleneksel fiziki güvenlik tanımının fiziksel şiddetten uzak olma unsurunun ötesine geçerek, devletlerin algıladıkları esas tehdidin kendi kimliklerine yönelik tehditlerden oluştuğunu, bunun uzun erimli tarihsel süreçte oluşmuş kimliğin istikrarına gelen tehditler olarak okunabileceğini ve aynı zamanda devletlerin, sosyal ilişkilerinde de bu istikrarı sürdürmek istediklerini, aksi halde bir ontolojik güvenlik kaygısının oluşacağını belirtir.⁴⁸ Mitzen ve Steele, farklı çalışmalarda güvenliğin ontolojik boyutunu örneklerle açıklamaktadır.

Avrupa Birliği (AB) örneğini inceleyen Mitzen, AB'nin askeri kapasite artırımının, onun sivil gücünü sekteye uğratmayacağını öne sürmektedir.⁴⁹ Bu argüman Mitzen tarafından, AB ülkelerinin kendi aralarında sivil güç olma yolunda efektif ve sürekli bir iletişimi "rutin" haline getirip birbirleriyle bu yönde bir ilişki kurdukları ve Avrupa'nın, Brüksel'i bir "ev" olarak görerek "güvenli alanını" burası olarak benimsediği şeklinde cevaplanmakta; dolayısıyla aralarında "temel güveni" geliştirebilmiş olan AB ülkelerinin, ontolojik güvenliği aştıkları

⁴⁵ Mitzen, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, s.351-353.

⁴⁶ Brent J. Steele, *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, London and New York: Routledge, 2008, s.18-19.

⁴⁷ *Ibid*, s.2.

⁴⁸ *Ibid*, s.3-15.

⁴⁹ Jennifer Mitzen, "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No. 2, 2006, s.272.

ifade edilmektedir.⁵⁰ Steele, Amerikan İç Savaşı'nda İngiltere'nin dış politika tercihi olarak, Abraham Lincoln tarafından ilan edilen Özgürlük Bildirgesi'ne kadar müdahale politikasının tercih edilmesine karşın neden tarafsız kalmayı seçtiğini ontolojik güvenlik ile açıklamaktadır. Buna göre; Özgürlük Bildirgesi'nin, Amerikan İç Savaşı'nı İngiltere nezdinde bir Kuzey baskısından özgürleşmeye çevirmesi, bunu da köleliğin kaldırılması bağlamında ifade etmesi, her ne kadar Realist güvenliğe göre müdahale edilmesiyle birlikte rakibin ikiye bölünebilme ihtimali olsa da, ontolojik güvenlik kaygısını önceleyerek, İngiltere'nin köleliğe yönelik bakışıyla oluşan kimliğini sürdürmesi ve rutinini devam ettirmesi için müdahale etmeme politikasını izlemesine neden olmuştur.⁵¹ Dolayısıyla bu örneklerden, devletler için dış politika tercihlerinin öz-kimliğin sürdürülerek, değiştirilmemesinin ve devletler arası ilişkilerde stabil bir ortamın güvenlik kaygısıyla ilintili olduğu şeklinde bir çıkarım yapılabilirken; aynı zamanda çevresel faktörlerin de nasıl algılandığının önemli olduğu ifade edilebilir.

Bu çevresel faktörlerin dış politika tercihleri üzerinde getirmiş olduğu değişimler de mevcuttur. Bu noktada, ontolojik güvenliğin ileri sürdüğü istikrarlı ve kimliğe uygun siyasaların devam ettirilmesi argümanının, dış politikadaki değişiklikleri nasıl açıklayabileceği konusunda bir muğlaklıkla karşılaşmaktadır. Bu sorunsal ortaya koyulduğunda, yine ontolojik güvenlikle ilişkisi kurulabilecek anlatılar (*narratives*) öne çıkmaktadır. Siyasal liderler, entelektüeller, kültür ve medya gibi unsurlar tarafından geliştirilen, devletlerin kendilerine dair kimliklerini oluşturan bu uzun erimli tarihsel anlatıların, herhangi bir siyasaı meşrulaştırmak için bazı kısımları öne çıkarılıp bazıları yadsınırken; genel anlamda, bu anlatılar devletlerin fiziksel güvenlikleri için dış politika tercihlerini değiştirirken ontolojik güvenliklerini sağlamak, yani var olan kimliklerini devam ettirmek için işlevselleşmektedir.⁵² Diğer deyişle bir anlatı, dış politikadaki herhangi bir siyasa değişikliğinin, aslında devletin kimliğini etkilemediğinin açıklanması konusunda bir araç haline gelmektedir. Jelena Subotic, bu konuda Sırbistan'dan ayrılan Kosova'nın, öncesinde Sırbistan tarafından tanınmaması, fakat ardından birtakım amaçlar uğruna Sırbistan-Kosova arasındaki çatışmanın soğuması örneğini vererek; Sırbistan'ın "dünyada değil, cennette imparatorluk", "büyük güçlerin kurbanı Sırbistan" ve "Sırbistan yeniden yükselecek" şeklinde kurduğu anlatının, bu değişikliği meşrulaştırdığını ifade etmektedir.⁵³ Kısaca Sırbistan fiziksel

---

⁵⁰ *Ibid.*, s.270-284.

⁵¹ Brent J. Steele, "Ontological Security and the Power of Self-Identity: British Neutrality and the American Civil War", *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 3, 2005, s.519-540.

⁵² Jelena Subotic, "Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change", *Foreign Policy Analysis*, Vol. 12, No. 4, 2016, s.610-616.

⁵³ *Ibid.*, ss.616-624.

güvenliği için Kosova'yı resmi olarak tanımasa da,⁵⁴ çatışmaya son vermiş, ontolojik güvenliği için de bu anlatıyı kullanmıştır.

Dolayısıyla devletler; AB'nin sivil güç ve İngiltere'nin tarafsızlık politikalarında görüldüğü şekilde ontolojik güvenliği önceleyebilecekleri gibi, Sırbistan örneğinde olduğu gibi fiziksel güvenlikleri için bir karar alırken de ontolojik güvenliklerini ihmal etmemektir. Bu bağlamda, devletlerin aralarındaki ilişkilerde geliştirdikleri karşılıklı imge ve kendilerine dair kimlik algılarını sürdürmek istedikleri, bunun denge kuramıyla ifade edilebileceği, bu imge ve kimliğin dış politika tercihlerini etkilediği ve bu denge arayışının nihai olarak ontolojik güvenlik kaygısıyla, diğer deyişle ilişkideki imge ve kimliğe aykırı değişimin dünyada var olma hissini olumsuz etkileyeceğiyle ilintili olduğu belirtilebilir.

Türk Dış Politikasında İmgeler

Bu başlık altında, devletler arası ilişkilerde geliştirilen imgelerin hangi siyasa tercihlerini beraberinde getirip ontolojik güvenliğin, bu imgelerin karşılıklı olarak sürdürülmesiyle sağlandığı ve bu imgelerin oluşturduğu, dış politikada beklentilerin aksine gerçekleşen tercihlerin nasıl ontolojik güvenliğe uygun olarak meşrulaştırıldığı Türkiye-Azerbaycan, Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-Suriye ilişkileri etrafında kısaca değerlendirilerek, çalışmanın argümanı örneklendirilmeye çalışılacaktır.

Türkiye-Azerbaycan İlişkileri

Dost imge. Türkiye'nin Azerbaycan'a yönelik geliştirdiği imge, Azerbaycan'ın bağımsızlığı sonrasındaki siyasi söylemlerden takip edilebilir. Bu bağlamda, Ocak 1992'de Azerbaycan Cumhurbaşkanı Ayaz Muttalibov'un Türkiye ziyareti sırasında Cumhurbaşkanı Turgut Özal, ziyaret hakkında:

...bunun Türkiye ile bağımsız Azerbaycan arasında 'tarihten kaynaklanan güçlü dostluk ilişkilerini' her alanda pekiştireceğine ve daha da ileri götüreceğine eminim...'Kardeş Azerbaycan' ile mevcut ilişkilerimizi ve işbirliğimizi mümkün olan tüm alanlarda çok daha ileri boyutlara götürmeyi hedefliyoruz... (Azerbaycan'ın olumlu adımları hakkında)...tüm kalbimizle desteklediğimizi ve Azeri 'kardeşlerimizin' yanında olduğumuzu vurgulamak istiyorum...

---

⁵⁴ Bülent Sarper Ağır, "Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova'da Barış", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol. 14, No. 53, 2017, s.73.

ifadelerine yer vermektedir.⁵⁵ Bu daha sonra 1994 yılında Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in "biz iki ayrı devletiz, ama halkımız birdir" söyleminde de karşılık bulmuştur.⁵⁶ Bu kardeşlik tema'sı, ileriki yıllarda da devam etmiş, örneğin 2004 yılında Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Kıbrıs konusunda, "...orada yaşayan Türkler, bizim 'kardeşimizdir'..." ifadesini kullanmış ve dönemin Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de, bu açıklamayı "çok önemli" olarak addetmiştir.⁵⁷ Bu karşılıklı ilişki biçimi Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlık dönemlerinde de devam etmiş, Erdoğan, Mayıs 2009'da Azeri Meclisi'nde yaptığı konuşmada, iki ülke arasındaki ilişkilerden bahsederken:

...Bizim dilimiz, inançlarımız, adetlerimiz, medeniyet tasavvurlarımız 'birdir'... (Atatürk'ten atıfla) 'Azerbaycan'ın gamı, bizim gamımız, hoş bahtlığı bizim hoş bahtlığımızdır'... Bu 'kardeşlik hissiyatımı' Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın büyük şairlerinin dizeleriyle de ifade etmek istiyorum. Merhum Bahtiyar Vahapzade ne güzel söylemiş: 'Dinimiz bir, dilimiz bir, ayımız bir, ilimiz bir, eşkimiz bir, yolumuz bir, Azerbaycan-Türkiye, Bir milletiz iki devlet, Aynı arzu aynı niyet.

değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁸ Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlık döneminde de bu ilişki devam ettirilmiş, Erdoğan, Cumhurbaşkanı olarak ilk resmi ziyaretini KKTC ve Azerbaycan'a gerçekleştirmiş,⁵⁹ kardeşlik tema'sı 2018 yılında da "Türkiye ve Azerbaycan, geçmiş, kültürü, dili, dini bir iki kardeş kültür" söylemleriyle devam etmiştir.⁶⁰ Yaklaşık yirmi yıllık bu söylem geçmişinden, Azerbaycan'a dair Türkiye'nin imgesinin, kültür ve olanak bakımından eşit, niyetleri iyi olan bir dost imgesi olduğu açıkça görülmektedir. Geliştirilen bu dost imgesinin dış politikada devam ettirilmesinin ontolojik güvenlikle ilintili olduğuna ve bazı dış politika tercihlerinin bu imgenin aksi yönünde uygulandığı gözükmesine rağmen Türkiye'nin bu dost imgesini, ontolojik güvenlik endişesiyle sürdürmeye çalıştığına yönelik bazı örneklerden faydalanılabilir.

Bunun ilk görünüşlerinden biri Azerbaycan'ın Türkiye tarafından tanıma kararıdır. Türkiye, Azerbaycan'ı 9 Kasım 1991'de Mesut Yılmaz başkanlığındaki Bakanlar Kurulu'nda tanıma kararı alarak, Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur.⁶¹ Ertesi gün Dışişleri Bakanı Safa Giray tarafından yapılan

⁵⁵ "Azerbaycan'la Sıcak İlişkiler", Milliyet, 24 Ocak 1992.

⁵⁶ Derya Sazak, "Aliyev'in Dostluğu", Milliyet, 10 Şubat 1994.

⁵⁷ "Aliyev'den KKTC'yi Tanıyabiliriz Mesajı", Milliyet, 16 Nisan 2004.

⁵⁸ "Başbakan Erdoğan, Azeri Meclisi'nde konuştu", Hürriyet, 14 Mayıs 2009.

⁵⁹ "Cumhurbaşkanı Erdoğan Azerbaycan'da", T.C. Dışişleri Bakanlığı, 03 Eylül 2014, <http://www.mfa.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan_da.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2019).

⁶⁰ "Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Azerbaycan'da Ermenistan Mesajı!", HaberTürk, 15 Eylül 2018.

⁶¹ "Azerbaycan'ı Resmen Tanıdık", Milliyet, 10 Kasım 1991.

açıklamada, “...‘kardeş’ Azerbaycan’ın tanınmasının Türkiye ve Azerbaycan halkının ortak iradesi” olduğuna dikkat çekilmiş, verilen karar diğer ülkelere sadece bildirilerek danışılmadan alınmıştır.⁶² Tanımaya yönelik Bakanlar Kurulu toplantısından bir gün önce Azerbaycan Parlamentosu’nun tanınma talebi için Türkiye’ye gelen İtibar Memedov’un açıklaması, tam da dost imgenin gerektirdiğinin yapılması talebini dile getirir niteliktedir.⁶³

Biz kardeş namına kurban verilmişsek; şimdi de Türkiye, Azerbaycan’ın bağımsızlığını koruyabilmesi için herhangi bir sıkıntıdan çekinmemeli...(Tanınma talebinin meşruiyeti hakkında) ...biz ‘kardeş’ halklarız. İkincisi ise, Türkiye’nin bağımsızlığı, cumhuriyetin kurulup yaşayabilmesi 1920’de Azerbaycan’ın bağımsızlığını yitirmesine göz yumulması ile sağlanmıştır.

Görüldüğü üzere, Azerbaycan, tıpkı bir dosttan vefa borcunu ödemesini ister şekilde Türkiye’den tanınma talep ederken, Türkiye de “dostuna/kardeşine” bu konuda destek çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin Azerbaycan’ı tanıyan ilk ülke olması, bu dost imgenin görünülerinden biri olduğu gibi, aynı zamanda bu imgenin sürdürülmesi bakımından ontolojik güvenlik kaygısının arka planda her daim yer aldığı, zira tanıma kararının danışılmadan alınması neticesinde geleneksel güvenlik anlayışıyla çelişmesine rağmen, yine de bu ilişkinin istikrarının göz önünde bulundurulduğu belirtilebilir. Nitekim Türkmenistan’ın bağımsızlığından sonra ilk resmi ziyaretini Türkiye’ye gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Saparmurad Niyazov’un o dönemde tanınma talebinin reddedilmesi,⁶⁴ Azerbaycan ile Türkiye arasındaki dost imgesinin ontolojik güvenlik kaygısıyla sürdürülmesinin göstergesi olarak ifade edilebilir.

İkinci olarak “tek millet, iki devlet” söyleminin, dost imgenin göstergelerinden biri olduğu belirtilebilir. 1991 yılından itibaren Ermenistan’ın Dağlık Karabağ bölgesine yönelik saldırı girişimleri ve ardından Azerbaycan’daki darbe girişimiyle Haydar Aliyev’in iktidara gelmesi sonucunda, aynı zamanda dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın süreç bağlamında Azerbaycan’ı destekler söylemlerine rağmen Başbakan Süleyman Demirel’in Ermenistan ve Azerbaycan arasında tarafsız arabuluculuk formülünü öne çıkarması neticesinde Türkiye ve Azerbaycan ilişkilerindeki bu dostluk sorgulanmaya başlamış, fakat Aliyev 1994 yılındaki Türkiye ziyaretinde yeniden dost imgenin görünümü olan “tek millet iki devlet” söyleminde bulunurken⁶⁵, Türkiye de bu şiarı “çok önemli”

⁶² “Azerbaycan’ı Tanımaya Batı Sessiz”, Milliyet, 11 Kasım 1991.

⁶³ “Azerbaycan’ı Kurban Veren Türkiye, Şimdi Onu Tanımalı”, Milliyet, 09 Kasım 1991.

⁶⁴ Mustafa Aydın, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001*, c.2, der. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018, s.378.

⁶⁵ *Ibid*, ss.400-406.

bulduğunu belirtmiştir⁶⁶. Dolayısıyla her ne kadar siyasa tercihleri, iki ülke arasındaki dost imgeyi sekteye uğratar gibi gözükse de, esasında her iki taraf da bu imgenin devamında ısrarcı olmakta, burada da ontolojik güvenlik endişesi olarak karşılıklı imgelerin, tarihsel boyutta da “dengenin” devam ettirilmesi istenmektedir.

Üçüncü olarak Türkiye ve Ermenistan arasındaki 2008 yılı sonlarında başlayan yakınlaşmaya rağmen Azerbaycan ve Türkiye arasındaki bu dost imgesinin sürdürüldüğü örneğinden bahsedilebilir. Her ne kadar Türkiye ile Ermenistan arasında ilişkilerin normalleştirilmesi yönünde atılmış adımlar, tarihsel ve konjonktürel nedenlerden dolayı belli bir aşamayı geçememiş olsa da,⁶⁷ dönemin muhalefet partileri Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi’nin konuya muhalif bakışına rağmen, Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti önderliğinde Türkiye ve Ermenistan arasında, ilişkileri düzeltmeye yönelik adımlar atılmıştır.⁶⁸ Bu siyasalar, Türkiye ve Azerbaycan arasında, Azerbaycan tarafından doğalgaz fiyatlarının artışı gibi politikalarla cevaplanırsa da,⁶⁹ yukarıda da değinildiği üzere her iki ülke de söylem düzeyinde kardeşlik tema’sını dolayısıyla dost imgelerini sürdürmeyi seçmişlerdir. Bu bağlamda, yeniden ontolojik güvenlik kaygısı olarak, ilişkilerin aynı imgeyle devam ettirilmesi istenmiş; denge kuramının belirttiği üzere, iki ülke de karşılıklı kimlikleriyle çelişmemeyi tercih etmişlerdir.

Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinde dost imgesinin ontolojik güvenlik ile birlikte nasıl işlediğine dair son örnek olarak iki ülke arasındaki doğalgaz konusu verilebilir. Yukarıda değinilen Türkiye-Ermenistan yakınlaşması sonrasında, İlham Aliyev’in piyasa şartları nedeniyle doğalgaz fiyatlarını üç misle yakın artırması, Türkiye tarafında bir endişe meydana getirirse de, Türkiye, Azerbaycan’la ilişkisinde dostluk tema’sını sürdürmüş, doğalgaz alımına yeni fiyattan devam etmiştir.⁷⁰ Burada ve yukarıda bahsedilen söylemlerde de görüldüğü üzere, her iki ülke uluslararası ilişkilerde bu dost imgesini zedeleyebilecek hamlelerine rağmen, yine de aralarındaki ilişki dinamiğinin devam ettirilmesinde ısrarcı olmakta ve ontolojik güvenlik endişelerini göz önünde bulundurmaktadırlar.

⁶⁶ Sazak, “Aliyev’in Dostluğu”, *Milliyet*, 10 Şubat 1994.

⁶⁷ Mustafa Gökçe, “Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 1, 2011, s.1111-1126; Timuçin Kodaman, “Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 30, 2013, s.111-122.

⁶⁸ Bülent Aras ve Pınar Akpınar, “The Relations Between Turkey and the Caucasus in the 2000s”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 16, No. 3, 2011, s.59-62.

⁶⁹ Çağla Gül Yesevi ve Burcu Yavuz Tiftikçigil, “Turkey-Azerbaijan Energy Relations: A Political and Economic Analysis”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol. 5, No. 1, 2015, s.30.

⁷⁰ *Ibid*, ss.29-30.

Türkiye-Yunanistan İlişkileri

Düşman imge. Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin yaklaşık son yüzyılına bakıldığında, genel seyrin çoğu döneminde, çıkan anlaşmazlıkların düşman imgenin görünümünü berraklaştırdığı görülmektedir. Bu imge, yine söylemler aracılığıyla ve bununla birlikte de tarihsel olgularla anlaşılabilir. Heinz Kramer, Türk ve Yunan kimliklerine sahip bireylerin, Türkiye ve Yunanistan ilişkilerinin aksine, birbirlerine karşı daha açık ve dostane ilişkilere sahip olduğundan bahsederken; Yunanistan'ın ulusal kimliğinin Osmanlı boyunduruğundan kurtulma, Türkiye'nin ulusal kimliğinin ise batıda Yunanlara karşı yürütülmüş Kurtuluş Savaşı'ndan özünü aldığını, fakat bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerde herhangi özel bir motivasyon ve çıkar engelini bulunmadığını belirtmektedir.⁷¹ Dolayısıyla iki ülke arası ilişkiler tarihsel ve coğrafi getiriler olarak ikiye ayrıldığında, Türkiye ve Yunanistan'ın coğrafi açıdan dost ilişkisi geliştirmesi beklenirken, tarihsel olarak düşman imgesinin oluştuğu ve burada da tarihin baskın çıktığı, nitekim Birinci Balkan Savaşı'ndan itibaren gerilim süreçlerinin iki ülke arası ilişkilerin üçte ikisini kapsadığı görülmektedir.⁷² Bu bakımdan öncelikle ilişkinin anlatısına değinmek gerekmektedir.

Türkiye ve Yunanistan'ın birbirlerine dair anlatıları oldukça geriye gitmektedir. Yunan anlatıları, bazı noktalarda farklılaşsalar da, Yunanların oldukça köklü bir geçmiş sahip bir topluluk olması, Türklerin ise geleneksel düşman ilan edilmesi ve medenileşememiş, “barbar” olarak görülmesi noktasında aynı noktada buluşurlarken; Türk anlatıları da ortak olarak Yunanların dışlanmasında birleşmekte, her iki ulusal kimliğin inşa sürecinde de bu anlatılar “kurulmaktadır”.⁷³ Bu anlatılara, *Schmittian* bir okumayla bakıldığında, düşman ötekinin “biz”in kurulması için kullanıldığı, böylece “öteki”nin sürekli düşman haline geldiği belirtilebilir. Bununla birlikte, Yunanların öteki olarak kurduğu Türk düşmanının, barbar özelliklere sahip olarak algılandığı ve bunun ise öğretim, tarih, edebiyat gibi farklı alanlarla inşa edildiği ifade edilebilir.⁷⁴ Dolayısıyla bu anlatılar, Siyaset Psikolojisi ve ontolojik güvenlik literatürüyle birlikte değerlendirildiğinde, iki ülkenin karşılıklı olarak birbirlerine yönelik geliştirdiği kalıp yargılar olarak imgelerin, aynı zamanda kendilerinin ulusal “kimliklerini” de oluşturduğu ve bu nedenle, bu imgelerin değişmesinin ontolojik bir güvenlik

⁷¹ Heinz Kramer, “Turkey's Relations with Greece: Motives and Interests”, *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, der. Dimitri Conostas, New York, Palgrave MacMillan, 1991, s.57-69.

⁷² Alexis Heraclides, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*, New York, Palgrave MacMillan, 2010, s.3-4.

⁷³ *Ibid*, ss.5-24.

⁷⁴ Hercules Millas, “National Perception of the ‘Other’ and the Persistence of Some Images”, *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, der. Mustafa Aydın ve Kostos Ifantis, London and New York, Routledge, 2004, s.53-64.

zafiyeti meydana getireceği söylenebilir. Bu düşman imge, sadece anlatılar olarak değil, aynı zamanda söylemler nezdinde de karşılık bulmaktadır.

Bu; 1950'li yılların ortasından itibaren iki ülke arasındaki ilişkileri etkileyen Kıbrıs meselesinde takip edilebilir. 1957 yılında Kıbrıs'ta Türkler aleyhine saldırıların artması üzerine bir basın toplantısı düzenleyen Başbakan Adnan Menderes:

(Yunanistan'ın da Türkiye gibi 'suhsever' milletler arasında yer alıp aynı NATO çatısı altında bulunduğunu ifade ettikten sonra)...Bu ne biçim hükümettir ki, ada halkının bir kısmını, halkın diğer kısmını dehşete salsın ve öldürsün diye silahlandırmaktadır. E.O.K.A.cılar silahları ne İngiltere'den ne de Türkiye'den alıyorlar. Bunu yapan elbette Yunan Hükümetidir ve bu beynelmül siyasi skandal müttefiklerin ve medeni dünyanın gözleri önünde cereyan etmektedir.

ifadelerine yer vermektedir.⁷⁵ Görüldüğü üzere burada, Yunanistan'ın Türkiye'yle aynı çatı altında bulunduğu belirtilmekte, olanak ve kültür bakımından eşit, fakat saldırıları teşvik etmesi itibarıyla de tehdit olarak algılanan bir düşman imgesine rastlanmaktadır.

Aynı tehdit algısı ve düşman imgesi, Süleyman Demirel Başbakanlığı döneminde de devam etmektedir. Demirel, Kıbrıs hakkında şu ifadeleri kullanmaktadır: “(Kıbrıs politikası hakkında)...Türkiye'nin Kıbrıs'taki Türk cemaatinin 'tekrar' kolonize edilmesine göz yumması hiçbir zaman kabul edilemez.”⁷⁶ Dolayısıyla Demirel, yakın geçmişteki Yunan tehdidine referansla, 1966 yılında da tehdit barındırdığını ifade etmektedir. Bunun devamında, bilindiği üzere 1974 yılında Türkiye, adaya bir harekât düzenleyerek bu tehdidin meydana getirdiği düşman imgesiyle sıcak bir temasa da girmiştir. 1990'lı yıllara gelindiğinde aynı düşman imgesinin söylem düzeyinde devam ettiği görülmektedir. Bu defa, Ege Denizi'ndeki karasuları egemenliği olan konu, Başbakan Tansu Çiller'in “Yunanistan, Ege'de karasularını 12 mile çıkarması halinde, adalara çıkarım” sözü, Bülent Ecevit tarafından da destek görmektedir. Ecevit;

(Yunanistan'ın olası bu hamlesine cevaben)...Yunanistan böyle bir şey yaparsa, bu çılgınlık olur. Bunun anlamı Türkiye'nin Ege'de 'boğulmasıdır'. Türkiye bunu kabul edemez...(Karasularında Yunanistan'ın değişikliğe gitmesi halinde)...Eğer bu uygulama için de Yunanistan bir askeri önleme başvurursa o zaman Türkiye de askeri önleme başvurur. Bunun sorumluluğunu Yunanistan'a bırakmak gerekir.

⁷⁵ “Kıbrıs Hakkındaki Kararımız Kat'idir”, Milliyet, 08 Şubat 1957.

⁷⁶ “Tedbirler Almamızı Hiçbir Taktik Önleyemez”, Milliyet, 19 Ocak 1966.

sözlerini sarf ederek,⁷⁷ Yunanistan'ın ciddi bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir.

İki ülke arası ilişkiler her ne kadar 17 Ağustos 1999 depremiyle birlikte biz-öteki ayrımını terk ediyor gibi görünse de,⁷⁸ detant süreçlerinin neticesinde oldukça az çıktı alındığı ve bunun altında iki ülkenin birbirlerine dair anlatılarının bulunduğu,⁷⁹ bu yumuşama dönemini takip eden kriz durumlarında da düşman imgenin yeniden ortaya çıktığı görülmektedir. 2010 yılında Erdoğan, “(İki ülke arası işbirliği hakkında)... ‘iki dost ülkenin’ Yüksek Düzey İşbirliği Konseyi’ni oluşturacak olmasını” önemli bulur ve “(Yunanistan’da yaşanan ekonomik zorluklara yönelik)...Ben ‘dost bir ülkenin’ başbakanı olarak Yunanlı ‘dostlarıma’ emeklilerine, işçilerine ve gençlerine bu tür süreçlerin sabırla aşıldığı mesajımı iletmek istiyorum” söylemlerinde bulunurken,⁸⁰ Yunanistan Başbakanı Alexis Çıpras’ın Ege karasuları açıklamasından sonra:

(Kıbrıs’ta doğalgaz arama ve Ege’de karasuları hakkında)...Kıbrıs ve Ege’de ‘haddini aşanları’ yanlış hesap yapmamaları konusunda buradan ikaz ediyoruz... Şunun iyi bilinmesi lazım. Türkiye bir çadır devleti değildir. ‘Asırlara banı olan’ bir devlet anlayışımız vardır. Biz ‘gereği neyse bunu yaparız’. ‘Bir ölürüz bin diriliriz’. Bu böyle bilinmeli. ‘Savaş gemilerimiz, hava kuvvetlerimiz’ gerektiğinde ‘her türlü müdahaleyi yapmak için’ yakından takip ediyorlar.

ifadelerini kullanmaktadır.⁸¹ Dolayısıyla iki ülke arası anlaşmazlıkların düşman imgesiyle karşılanması ve yumuşama dönemlerinden sonra meydana gelen olayların süregelen çatışmacı söylemleri yeniden ortaya çıkarması, salt bir çıkar farklılaşmasından ziyade, Türkiye ve Yunanistan arasında, ulusal kimliklerini birbirlerinin ötekisi olarak inşa etmiş ve tarihten seçilmiş travma ve övünçlerle oluşmuş iki ülke ilişkisi⁸² ve düşman imgesi bulunduğunu göstermektedir.

Bu düşman imgesinin sürdürülmesinde, bir ontolojik güvenlik kaygısının olduğuna yönelik ilk örnek, iki ülkenin bir kriz esnasında her daim tırmandırma politikası izlemesi olarak verilebilir. Bu bağlamda Kıbrıs, Kardak, doğalgaz gibi krizlerin incelendiği bir çalışmada, iki ülke arasında gerçekleşen dokuz krizde de

⁷⁷ “Ecevit’ten Çiller’e: Sözünden Dönme”, Milliyet, 09 Haziran 1994.

⁷⁸ Millas, “National Perception of the ‘Other’ and the Persistence of Some Images”, *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, s.64.

⁷⁹ Alexis Heraclides, “The Essence of the Greek-Turkish Rivalry: National Narrative and Identity”, *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, Ekim 2011, s.1-23.

⁸⁰ “Erdoğan, 10 Bakanla Yunanistan’da”, BBC News Türkçe, 14 Mayıs 2010, <https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/05/100514_turkey_greece>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).

⁸¹ “Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Yunanistan’a Uyarı!”, Sabah, 13 Şubat 2018.

⁸² Alexis Heraclides, “What Will Become of Us without Barbarians? The Enduring Greek-Turkish Rivalry as an Identity-Based Conflict”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 1, 2012, s.116-126.

tırmandırma politikasının beklenip gerçekleşmediği herhangi bir krizin olmadığı görülmüştür.⁸³ Dolayısıyla Türkiye ve Yunanistan arasındaki karşılaşılacak her krizin, düşman imgesiyle karşılaşacağı, ülkelerin “alışlagelmiş ve istikrarlı” olan ilişkisinin düşman imgesi etrafında geliştiği ve bunun sürdürülmesinin ontolojik bir güvenlik kaygısıyla ilgili olduğu ifade edilebilir.

Bu argüman, ilişkilerin yumuşatılmasına yönelik girişimlerin sonuç vermeden tekrar düşman imgeye dönmesine ilişkin örneklerden de anlaşılabilir. 1979 ila 1983 yılları arasında Kıbrıs meselesinde iki ülkenin birbirlerine karşı olan imgelerinin incelendiği bir çalışmada, Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Yunan kesimlerin birbirlerini yüksek tehdit, nefret, baskı gibi kavramlarla “aşırı düşman” imgesiyle algıladığı saptanmıştır.⁸⁴ Bundan sonra, Turgut Özal ile Andreas Papandreu arasında Ocak 1988’de sağlanan iletişim ile bir Davos ruhunun oluştuğu, ancak sonraki süreçte bunun verimli şekilde ilerlemediği,⁸⁵ Suriye-Yunanistan arasında geliştirilen ilişkinin Türkiye nazarında “düşmanımın dostu düşmanımdır” şeklinde algılandığı,⁸⁶ Yunanistan’da Ocak 1996’da Kostas Simitis’in başbakanlığa gelmesiyle ilişkilerin düzeleceği görüntüsü ve umuduna karşılık,⁸⁷ yukarıda da değinildiği üzere düşman imgesinin her seferinde yeniden, aynı ivmeyle ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu bağlamda, Türkiye ve Yunanistan arasında düşman imgenin sürdürülmesi, iki ülkenin bu düşmanca ama istikrarlı ilişkiyi devam ettirme motivasyonu olarak ontolojik güvenlik kaygısı şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye-Suriye İlişkileri

Türkiye-Suriye ilişkileri geçmişten kalan bir haydut imgesinin, belli bir dönem boyunca esnek bir dost imgesine dönüştüğü, fakat yeniden eski imgenin geri geldiği bir ilişki geçmişini yansıtırken, imge değişikliğinin de Türkiye’nin anlattığı ve kimliği etrafında meşrulaştığı bir sürece tekabül etmektedir. Bu başlıkta da yine öncelikle söylemler nezdinde ortaya çıkan imgeler belirlenip ardından yaşanan imge değişikliğinin boyutlarına bakılabilir.

⁸³ Akisato Suzuki ve Neophytos Loizides, “Escalation of Interstate Crises of Conflictual Dyads: Greece-Turkey and India-Pakistan”, *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, N: 1, 2011, ss.21-32.

⁸⁴ R. William Ayres, “Mediating International Conflicts: Is Image Change Necessary?”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 4, 1997, s.435-438.

⁸⁵ Kemal Kirişçi, “The ‘Enduring Rivalry’ Between Greece and Turkey: Can ‘Democratic Peace’ Break It?”, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 1, No. 1, 2002, s.40-41.

⁸⁶ Nuzhet Kandemir, “Turkey-Greece Relations”, *Fordham International Law Journal*, Vol. 19, No. 5, 1995, s.1853.

⁸⁷ Marcia Christoff Kurop, “Greece and Turkey: Can They Mend Fences?”, *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 1, 1998, s.7-12.

Haydut imge. İki ülke arası ilişkiler 1990'larda Suriye'nin PKK'ya destek verdiği ve teröristlerini barındırdığına yönelik söylemlerle birlikte gerilmiş, aynı dönemin sonuna doğru gerilim en yüksek düzeye ulaşmıştır. Konu hakkında geçmiş Refahiyol Hükümeti'nin Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı, yeni ANASOL-D hükümetinde de muhalefette kalmış olan Tansu Çiller'in 1998 Ekimindeki açıklamaları bu haydut imgenin görünümünü yansıtmaktadır.⁸⁸

(Suriye'deki PKK varlığı hakkında)...Türkiye gerekirse silah da kullanır, bu bir meşru müdafadır. TSK'ya verilecek görev için mecliste tam destek vereceğiz...(Olası askeri müdahale konusunda)...TSK bunu 'en iyi' şekilde gerçekleştirecek her şeye sahiptir. TSK bu bölgenin 'en büyük' gücüdür...

Bu açıklamalar, kültür ve olanak bakımından aşağıda görülen, ancak yüksek düzeyde tehdit barındıran bir imgeyi, yani haydut imgeyi göstermektedir. Aynı yılın Temmuz ayında Başbakan Mesut Yılmaz tarafından yapılan açıklamada da geçen ifadeler bu imgeyi yansıtmaktadır:⁸⁹

Hatay'ı haritalarında kendi sınırlarında gösterenler, tarihi gerçekleri unutmamalı. Et tırnaktan nasıl ayrılmazsa, vatanın bir santimetre toprağı da Türkiye'den ayrılmaz. Dün ASALA'ya arka çıkanlar, bugün PKK'ya kucak açıyor. 'Beceriksizliklerini', maşalar taşeronlar tutarak, uşaklar kullanarak 'örtmeye' çalışmaktadırlar. Türkiye'nin topraklarına çevrilen 'kem gözlerin' akıbeti, 'kör' olmaktadır.

Buradan da görüldüğü üzere, Suriye, Türkiye için "uşaklar kullanması" ve "beceriksiz" olması bakımından kültür ve kabiliyet olarak aşağıda ve tehdit oluşturan bir haydut imgesine karşılık gelmektedir. Bu imge, 2000'li yıllara yaklaşıırken iki ülke arası ilişkilerin gelişmesiyle birlikte yerini, esnek bir dost imgeye bırakmaya başlamıştır.

(Esnek) Dost imge. Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanlığına seçildikten sonraki ilk yurtdışı ziyaretini Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenaze töreni vesilesiyle Suriye'ye yapmış olmasıyla⁹⁰ başlayan imge değişimi süreci, söylemler nezdinde karşılık bulmaktadır. Bu, 2004 yılı Ocak ayında aralarında Suriye Devlet Başkanı Beşer Esad'ın da bulunduğu bürokrat ve işadamlarının Türkiye ziyaretinde açığa çıkmaktadır. Esad, Anıtkabir ziyaretinde "Modern Türkiye devletinin kurucusunun mozolesini ziyaret ettiğim için çok mutluyum" ifadesini kullanırken, ilişkiler hakkında da "zirveye doğru tırmanmakta" söyleminde bulunmakta ve "güvensizlik ortamından güven ortamına kavuşulduğunu" belirtmektedir.⁹¹ 2007 yılında bir futbol maçı için Halep'e giden Başbakan

⁸⁸ "Çiller: Gerekirse Silah Kullanılır", Milliyet, 08 Ekim 1998.

⁸⁹ "Şam'a Hatay Öfkesi", Milliyet, 24 Temmuz 1998.

⁹⁰ "Sezer Gidiyor", Milliyet, 13 Haziran 2000.

⁹¹ "Esad'dan Ailece Beyaz Sayfa", Milliyet, 07 Ocak 2004.

Erdoğan da, bir gazetecinin ilişkilerin nasıl ‘dostluğa’ evrildiği hakkındaki sorusu üzerine, “Pozitif bir yaklaşım içinde olduğunuz zaman bu tür dargınlıklar ortadan kalkar” şeklinde cevap vermektedir.⁹² Yine 2009 yılında bu dost imgesi, Erdoğan’ın “Suriye, bizim Orta Doğu’ya açılan kapımız ve ‘ikinci evimizdir.’ Türkiye de Suriye’nin Avrupa’ya açılan kapısı ve ‘ikinci evidir’”.⁹³ İlişki imgesinin değişimine kısa zaman kala yine 2010 yılında Başbakan Erdoğan:

(Gaziantep’te Suriye ilişkileri hakkında)...Suriye ile Türkiye, daha yedi buçuk yıl öncesine kadar birbirine husumetle bakıyordu. Sürekli gerginlikler yaşıyor, iki ülke zaman zaman savaşın eşiğine geliyordu. Biz geldik, Esad kardeşimle oturduk, iki ülke arasındaki meseleleri konuştuk, istişare ettik, müzakere ettik ve Türkiye ile Suriye’yi bölgenin ‘iki kardeş, iki dost’ ülkesi haline getirdik...

ifadelerini kullanmaktadır.⁹⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere, dost imge, Suriye’nin kardeş ve dost olarak algılanması, “ikinci ev” betimlemesi neticesinde olanak ve kültür bakımından eşit ve tehdit unsuru barındırmayan bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Haydut imge (Yeniden). 2011’den güne kadar geçen süreçte Suriye ve özelde de Esad’ın tekrar haydut imgeyle algılandığı görülmektedir. Bu imge değişimi, Türkiye tarafından büyük ölçüde Esad’ın demokratik meşruiyetini kaybetmesiyle argümanlaştırılmaktadır. Nitekim aşağıda da bahsedileceği üzere, bu demokrasi konsepti, imge değişimini beraberinde getirip ontolojik güvenliğin yine de korunduğu bir anlatıya tekabül edecektir. Haydut imgenin tekrar nasıl imge haline geldiği yine Başbakan ve sonrasında Cumhurbaşkanı seçilen Erdoğan’ın söylemlerinden anlaşılabilir. 2013 Mayıs’ında Erdoğan:

(Türkiye’nin dost elinin geri çevrilmesi hakkında)...Fakat öyle anlar oldu ki bizim aramızdaki bu anlaşmalar hiçe sayıldı ve aramızdaki ‘dostluklar, kardeşlik bağları’ bir anda ayaklar altına alındı. Kim tarafından? Bu ‘diktatör, zalim Esad’ tarafından alındı. (Suriye’deki iç karışıklığa yönelik)...İnşallah en kısa zamanda ben inanıyorum ki Suriye’deki muhalif güçler bu ‘diktatörü’ indirecek. Gün yakındır...

ifadelerini kullanmaktadır.⁹⁵ 2014 yılında da:

(Esed hakkında)...Şimdi soruyorum iki yüz elli bin Suriyeli kardeşimizi katleden ‘zalim’ Esed bunun hesabını hem bu dünyada hem ebedi alemde nasıl

⁹² “Maç Zirvesinde Gündem: Ortadoğu”, Milliyet, 04 Nisan 2007.

⁹³ “Suriye İkinci Evimizdir”, Sabah, 23 Aralık 2009.

⁹⁴ “Erdoğan Gaziantep’te Konuştu”, Takvim, 15 Ağustos 2010.

⁹⁵ “Erdoğan: Muhalifler Esad’ı İndirecek”, NTV, 25 Mayıs 2013, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-muhalifler-esadi-indirecek,lrj111_vn0i1gdXGo2zUrw>, (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2019).

verecek?...(Suriye'nin geleceği hakkında)...'Özgür bağımsız herkesin eşit temsil edildiği bir Suriye'nin kurulması' için birlikte mücadele edeceğiz...

söyleminde bulunmaktadır.⁹⁶ Görüldüğü üzere, Suriye, Türkiye nezdinde tehdit barındıran, yardım edilebilecek olması itibariyle ise olanak bakımından aşağıda algılanan bir haydut imgesine tekrar bürünmektedir. Bu imge değişiminin, diğer deyişle istikrarlı olması istenen ilişkiadaki değişimin, nasıl ontolojik güvenlik yok sayılmadan meydana geldiği ise Türkiye'nin anlatısı ve kimliğinde açığa çıkmaktadır.

Türkiye'nin özelde Suriye, genelinde ise Arap coğrafyasına ilişkin bakışı, kimliğinin de bir parçası olarak addedilebilir. Bu kimlik, büyük ölçüde tarihten referanslarla oluşturulmuş, dışlamaya yönelik, Arap coğrafyasından uzak durmanın gerekliliği ve onların geri kalmış, uygar olamamış algılanmasıyla şekillenen özellikleri yansıtmakta; bunun sonucunda ise Suriye'nin müdahil olduğu konuların ivedilikle bir güvenlik meselesi olarak adlandırılmasına yol açmaktadır.⁹⁷ Buradan yola çıkıldığında, Hafız Esad'ın otuz yıllık otoriter yönetiminden sonra Suriye'de otoriteryanizmden uzaklaşma ve Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirme potansiyeli bulunan bir Beşer Esad hükümetiyle neden bir yakınlaşma sağlandığı anlaşılabilir. Bu noktada, Esad ile ilgili bahsedilen bu potansiyelin bir imaj ya da gerçeklikten hangisi olduğu önem arz etmemektedir. Bunun yerine Türk dış politikası karar alıcılarının algıları rol oynamaktadır. Zira Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katıldığı dönemde Beşer Esad'ın Türkiye'yle iyi ilişkiler geliştirme isteğini açığa vuran açıklamaları ve Suriye'den sivil seçkinlerin de Esad'ın, babasının otoriter yönetiminde değişiklik yapacağı öngörülerini de bulunmaktadır.⁹⁸ Nitekim Esad'ın 2000 yılında Suriye liderliğine gelmesi, iki ülkenin dış politika kararlarının gözden geçirmesine olanak sağlamış, böylece taraflar arasında güvenlik, ekonomi ve kültür alanlarında yakınlaşma siyasaları izlenmiştir.⁹⁹ Bundan yaklaşık iki yıl sonra da AK Parti'nin iktidara gelmesi ve ilk yıllarında siyasal İslam söyleminin güçlü olması, Suriye'yle ilişkilerin geliştirilmesinde ivmelendirici bir rol oynamıştır.¹⁰⁰ Bu ivmelenmenin arkasında, Türkiye'nin özellikle 1990'ların sonlarında tecrübe ettiği İslamcılık, Kürt sorunu gibi başlıkların güvenlikleştirilmesinin, 2000'lerin başında ve 2007 sonrasında göreceli olarak iç politika gündeminden uzaklaşması

⁹⁶ "Erdoğan Suriyeli Sığınmacılara Seslendi", *Hürriyet*, 07 Ekim 2014.

⁹⁷ Bülent Aras ve Hasan Köni, "Turkish-Syrian Relations Revisited", *Arab Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 4, 2002, s.47-57.

⁹⁸ "Beşar Esad'dan Dostluk ve İş Birliği Mesajı", *Milliyet*, 28 Haziran 2000.

⁹⁹ Meliha Benli Altunışık ve Özlem Tür, "From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations", *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 2, 2006, s.230.

¹⁰⁰ *Ibid*, s.245.

bulunmaktadır.¹⁰¹ AK Parti'nin özellikle 2000'ler başı ve Arap Baharı sürecinde "barışçıl, modern ve Müslüman Türkiye" konseptini yayma ve bunun için de Orta Doğu coğrafyasında Suriye'yi bu hedef açısından değerlendirmeyi içeren dış politika tercihi bu bakımdan anlaşılabilir.¹⁰² Bu bağlamda, Irak'ın ABD müdahalesi sonrasında toprak bütünlüğünün korunması hedefiyle iki tarafın yakınlaşmaya başlaması gibi faktörlerin yanında, iki ülkede de gerçekleşen iç siyasal değişimler bu dost imgesinin güçlenmesine imkân tanımıştır.¹⁰³ Dolayısıyla Suriye konusunda demokratik seçimlerle iktidara gelen hükümetler ile imge değişimi arasında bir bağlantı bulunmakta, bu imge değişiminin ontolojik bir güvenlik kaygısı meydana getirmesi beklenirken, Türkiye'nin kimliğini oluşturan demokratik değerler unsurunun bu kaygıyı ortadan kaldırdığı ve böylelikle kimlik ile siyasalar arasında bir uyumun sağlanarak, ontolojik güvenliğin korunduğu görülmektedir.

Zira ikinci imge değişiminde de bu kimlik özelliği, yine ontolojik güvenliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Dost imgeden tekrar haydut imgeye geçişteki dinamiklere bakıldığında, Suriye meselesinde ABD ile iş birliği, Orta Doğu özelinde nüfuz alanını genişletme gibi Realist çerçeve bir tarafa bırakıldığında, bu imge değişiminin, Esad'ın meşruiyetini kaybetmesiyle başladığı ve Esad'ın diktatör, zalım gibi tanımlamalarla ifade edilmesiyle berraklaştığı görülmektedir.¹⁰⁴ Bu bağlamda, Ahmet Davutoğlu'nun, Suriye'yle ilişkilerin düzelmesi için yeni ve "meşruiyetini halktan alan bir siyasal sistemin" gerekliliğine vurgu yapması,¹⁰⁵ Türkiye'nin her ne kadar Suriye'yle ilişkisindeki dengeyi değiştirse de, "demokratik ülkelerle dostluk, diğer ülkelerle 'eğer karşılıklı imgeler ters düşmüyorsa' çıkarlar çerçevesinde iş birliği" şeklinde ifade edilebilecek kimlik özelliğini, ontolojik güvenlik olarak muhafaza ettiğini göstermektedir.

Bu kimlik özelliği Türk dış politikası literatürü ve karar alıcıların söylemlerinden anlaşılabilir. Baskın Oran, Türk dış politikasının iki özelliğini "Batıcılık" ve statükoculuk olarak ifade eder.¹⁰⁶ Buradaki Batıcılık ifadesi, içinde

¹⁰¹ Bülent Aras ve Rabia Karakaya Polat, "From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey's Relations with Syria and Iran", *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 5, 2008, s.503.

¹⁰² Rahmouni Fatima Zahra, "Securitization and De-securitization: Turkey-Syria Relations since the Syrian Crisis", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Vol. 11, No. 2, 2017, s.27-28.

¹⁰³ Özlem Tür, "Turkish-Syrian Relations: Where Are We Going?", *UNISCI Discussion Papers No:23*, Mayıs 2010, s.163-175.

¹⁰⁴ Damla Aras, "The Syrian Uprising: Turkish-Syrian Relations Go Downhill", *Middle East Quarterly*, Vol. 19, No. 2, 2012, s.47-48.

¹⁰⁵ Michael B. Bishku, "Turkish-Syrian Relations: A Checkered History", *Middle East Policy*, Vol. 19, No. 3, 2012, s.50-51.

¹⁰⁶ Baskın Oran, "Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, der. Baskın Oran, 1. Cilt, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, ss.46-47.

demokratik ülkeleri kastetmektedir. Nitekim Kurtuluş Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, 1970'ler ve 1990'ların belli bir dönemi göz ardı edildiğinde, Türk dış politikasındaki genel eğilimin Batı dünyasıyla iyi ilişkiler geliştirme refleksi olduğu görülebilir. Atatürk'ün dış politikada Türkiye'nin çağdaşlaşmasını Batı dünyasıyla iyi ilişkiler geliştirerek sağlayacağı görüşü, Demokrat Parti döneminde Dışişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş Fuat Köprülü'nün "komünizm karşısında Türkiye'nin demokrasi cephesinde yer alacağı" söylemleri, Adalet Partisi iktidarında Başbakanlık görevini yürüten Süleyman Demirel ve dönemde Dışişleri Bakanlığı yapmış İhsan Sabri Çağlayangil'in Türk dış politikasındaki bu tercihleri koruyacaklarına yönelik ifadeleri bu açıdan değerlendirilebilir.¹⁰⁷ Dolayısıyla Türk dış politikasındaki ikili ilişkilerde, dönemselsel olarak izlenebilecek otoriter rejime sahip ülkelerle yakınlaşmanın bir dost imgesine evrilmediği, yalnızca ilgili ilişkilerde çıkarlar bağlamında bir iş birliği sergilendiği ifade edilebilir. Daha açık bir ifadeyle Türkiye'nin konjonktürel olarak SSCB/Rusya, Libya, Katar, Çin gibi devletlerle yakınlaşmasının bir dost imgesini barındırmadığı belirtilebilir.

Aynı zamanda Türkiye'nin Suriye'ye yönelik dış politikasının demokratik barış teorisi etrafında geliştirilebileceği argümanı, bu imge değişimiyle birlikte zeminini kaybetmekte, böylece demokratik olmayan ülkelerle iş birliğinden uzak durma kimliği geçerli olmaktadır.¹⁰⁸ Bu bakımdan kimliğin, güvenliğe (geleneksel anlamıyla ulusal güvenliğe) üstün geldiği, diğer deyişle Türkiye'nin komşu ülkelerinde demokratik rejimler isteğinin, ekonomik ilişkilerin geliştirilmesini öncelendiği görülmektedir.¹⁰⁹ Dolayısıyla imge değişiminin mümkün ama zor olduğu, böyle bir değişimde ontolojik güvenliğin ve istikrarlı ve kimlikle çelişmeyen siyasalar etrafında dengenin, anlatı ve kimlikle meşrulaştırılmasının gerektiği ifade edilebilir. Özetle kimlik ve anlatı, bir imge değişiminde ontolojik güvenliğin korunması için bir meşrulaştırma aracı görevi görmektedir.

Sonuç

Devletler de, tıpkı bireyler gibi aralarındaki ilişkilerin devam etmesini istemekte, bu ilişkide bir değişim yaşandığında bundan rahatsızlık hissi duymakta, davranışlarıyla tutumları ve duyguları arasında bir çelişki meydana geldiğinde bunu meşrulaştırma isteği göstermektedirler. Tam da bu argümanın devletlerin istikrarlı ilişkiler istediği kısmı, ontolojik güvenlik literatüründe ifade edilen boyuttur. Bu argüman; imge ve denge kuramlarıyla düşünüldüğünde ise, ontolojik

¹⁰⁷ Haydar Çakmak, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, der. H. Çakmak, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2013.

¹⁰⁸ Birgül Demirtaş, "Turkish-Syrian Relations: From Friend 'Esad' to Enemy 'Esed'", *Middle East Policy*, Vol. 20, No. 1, 2013, s.118.

¹⁰⁹ Raymond Hinnebusch, "Back to Enmity: Turkey-Syria Relations Since the Syrian Uprising", *Orient: Journal of German Orient Institute*, Vol. 56, No. 1, 2015, s.15-16.

güvenliğin psikolojik boyutu ortaya çıkmakta, argüman; devletlerin birbirlerine karşı geliştirdiği kalıp yargılar olarak imgelerin, dış politikada etkili olduğu, iki ülke arası ilişkilerin bu imge etrafında gerçekleşip iş birliği/çatışma dinamiğinin kaybolduğu, bu imgenin korunmasının ontolojik güvenliği artırdığı, değişimi halinde ise ontolojik güvenliğin devletin anlatisı ve kimliğiyle sağlandığı şeklinde belirlemektedir. Bu argüman Türkiye örneğiyle incelendiğinde daha anlaşılır hale gelmektedir.

Türkiye-Azerbaycan ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinde tarafların birbirlerini, sırasıyla dost ve düşman imgelerle görmesi, dış politikadaki tercihlerin buna göre şekillenmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Türkiye, “dost” Azerbaycan’ı tanıyan ilk ülke olup bu kararı ilişkisi bulunan ülkelere danışmadan alırken, iki ülkedeki iktidar değişimleri bu dost imgesini etkilemeyerek ontolojik güvenliğe tehdit oluşturmamış, iki ülke arası çıkar farklılaşmaları, yine dost imgesini etkilememiştir. Yunanistan’a yönelik düşman imgesi ise; taraflar arasında meydana gelen gerilimlerin hemen kriz boyutuna evrilmesine neden olmuş, ülkeler, bununla birlikte yaşadıkları yakınlaşma dönemlerinde dahi kimliklerini ve birbirlerinin ötekileri oldukları ulusal anlatılarını göz ardı etmeyerek yeniden düşman söyleminde bulunmuş, ontolojik güvenliklerini böylece korumuşlardır.

Türkiye-Suriye ilişkileri ise bu kimlik ve anlatının daha öne çıktığı, aynı zamanda ontolojik güvenlik kaygısına yol açacağı düşünülebilecek imge değişikliğinin mümkün olduğunu gösteren bir örnektir. Her ne kadar tarihsel olarak Suriye’ye yönelik haydut imgesinin, dost imgeye oranla daha temelde yer aldığı söylenebilirse de, iki ülke arasında dost imgesi yaklaşık on yıldan biraz fazla sürmüş ve söylemler nezdinde ise bu imge açıkça ifade edilmiştir. İmge değişikliğinin mümkün olup ontolojik güvenliğin yine de sağlanabilecek olduğunun iyi bir örneği olan Türkiye-Suriye ilişkilerinde haydut imgeden dost imgeye geçiş, iki ülkedeki iktidar değişimleri, diğer deyişle iki yeni hükümetin iktidara gelmesiyle aynı dönemlere rastlamaktadır. Haydut imgeye yeniden dönüş ise, büyük oranda Esad’ın meşruiyetini kaybettiği yıllara denk gelmektedir. İlkinde Irak Savaşı, ikincisinde ise Türkiye’nin ABD ilişkilerinin etkisi olduğu yadsınmasa da, bu imge değişikliklerine rağmen ontolojik güvenliğin, Türkiye’nin kimlik özelliklerinden olan “demokratik ülkelerle iş birliği/demokrasiyi yayma” unsuruyla sağlandığını göstermektedir.

Dolayısıyla argümanın diğer kısmı olan imge değişikliklerinin her daim ontolojik güvenlik kaygısına yol açmayabileceği de bu örnekle saptanmaktadır. Bu bağlamda devletler; birbirlerine karşı geliştirdikleri imgeleri sürdürme eğilimde olan, aksi durumda bir tutarsızlık sonucunda rahatsızlık hissi duyan dış politika tercihlerinde bulunurken; bu tercihlerin bir imge değişikliği meydana getirmesi halinde ise kimlik ve anlatılarıyla yine de ters düşmemektedir. Sonuç olarak genel geçer bir olgu olarak, devletlerin karşılıklı imgelerini sürdürecekleri, değişim

durumunda ise bir rahatsızlık/belirsizlik endişesinden kaçınmak amacıyla kimlik ve anlatılarını bu tercihleri meşrulaştırmak için kullanacakları, böylelikle ontolojik güvenliklerini koruyacakları öngörülebilir.

Kaynakça

Akademik Makale ve Kitaplar

- Adejumo, Gbemisola, P. Robert Duimering ve Zhehui Zhong, “A Balance Theory Approach to Group Problem Solving”, *Social Networks*, Vol. 30, No. 1, 2008, s.83-99.
- Ağır, Bülent Sarper, “Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kosova’da Barış”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Vol. 14, No. 53, 2017, s.69-90.
- Altunışık, Meliha Benli ve Özlem Tür, “From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian-Turkish Relations”, *Security Dialogue*, Vol. 37, No. 2, 2006, s.229-248.
- Aras, Bülent ve Hasan Köni, “Turkish-Syrian Relations Revisited”, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 24, No. 4, 2002, s.47-60.
- Aras, Bülent ve Pınar Akpınar, “The Relations Between Turkey and the Caucasus in the 2000s”, *Perceptions: Journal of International Affairs*, Vol. 16, No. 3, 2011, s.53-68.
- Aras, Bülent ve Rabia Karakaya Polat, “From Conflict to Cooperation: Desecuritization of Turkey’s Relations with Syria and Iran”, *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 5, 2008, s.503.
- Aras, Damla, “The Syrian Uprising: Turkish-Syrian Relations Go Downhill”, *Middle East Quarterly*, Vol. 19, No. 2, 2012, s.41-50.
- Ashforth, Blake E., ve Fred Mael, “Social Identity and the Organization”, *The Academy of Management Review*, Vol. 14, No. 1, 1989, s.20-39.
- Aydın, Mustafa, “Kafkasya ve Orta Asya’yla İlişkiler”, *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı’ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, 1980-2001*, c.2, der. Baskın Oran, İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.
- Ayres, R. William, “Mediating International Conflicts: Is Image Change Necessary?”, *Journal of Peace Research*, Vol. 34, No. 4, 1997, s.431-447.
- Beach, Lee Roy, “Image Theory: An Alternative to Normative Decision Theory”, *Advances in Consumer Research*, Vol. 20, 1993, s.235-238.
- Beach, Lee Roy, ve Terence R. Mitchell, “Image Theory: Principles, Goals, and Plans in Decision Making”, *Acta Psychologica*, Vol. 66, No. 3, 1987, s.201-220.
- Bışku, Michael B., “Turkish-Syrian Relations: A Checkered History”, *Middle East Policy*, Vol.19, No. 3, 2012, s.36-53.

- Buzan, Barry ve Lene Hansen, "The Key Questions in International Security Studies: The State, Politics and Epistemology", *The Evolution of International Security Studies*, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2009.
- Campbell, David, "Poststructuralism", *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, der. Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith, Oxford, Oxford University Press, 2013.
- Cartwright, Dorwin ve Frank Harary, "Structural Balance: A Generalization of Heider's Theory", *The Psychological Review*, Vol. 63, No. 5, 1956, s.277-293.
- Cottam, Martha L., Elena Mastors, Thomas Preston ve Beth Dietz, *Siyaset Psikolojisine Giriş*, Çev. Mesut Şenol, Ankara, Eksi Kitaplar, 2017.
- Cottam, Martha L., *Images and Intervention: U.S. Policies in Latin America*, Pittsburgh and London, University of Pittsburgh Press, 1994.
- Çakmak, Haydar, *Liderlerin Dış Politika Felsefesi ve Uygulamaları*, der. H. Çakmak, İstanbul, Doğu Kitabevi, 2013.
- Demirtaş, Birgül, "Turkish-Syrian Relations: From Friend 'Esad' to Enemy 'Esed'", *Middle East Policy*, Vol. 20, No. 1, 2013, S.111-120.
- Dillon, Michael, "Underwriting Security", *Security Dialogue*, Vol. 39, No. 2-3, 2008, s.309-332.
- Dupuis, Ann ve David C. Thorns, "Home, Home Ownership and The Search for Ontological Security", *The Sociological Review*, Vol. 46, No. 1, 1998, s.24-47.
- Fink, Janet S., Heidi M. Parker, Martin Brett ve Julie Higgins, "Off-Field Behavior of Athletes and Team Identification: Using Social Identity Theory and Balance Theory to Explain Fan Reactions", *Journal of Sport Management*, Vol. 23, No. 2, 2009, s.142-155.
- Giddens, Anthony, *Modernity and Self-Identity*, Cambridge, Polity Press, 1991.
-----, *The Consequences of Modernity*, Cambridge, Polity Press, 1990.
- Gökçe, Mustafa, "Yukarı Karabağ Sorunu ve Türkiye-Ermenistan İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, Vol. 6, No. 1, 2011, s.1111-1126.
- Heider, Fritz, *The Psychology of Interpersonal Relations*, London, John Wiley&Sons, 1964.
- Heraclides, Alexis, *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*, New York, Palgrave MacMillan, 2010.
-----, "The Essence of the Greek-Turkish Rivalry: National Narrative and Identity", *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, Ekim 2011, s.1-23.
-----, "What Will Become of Us without Barbarians?' The Enduring Greek-Turkish Rivalry as an Identity-Based Conflict", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 1, 2012, s.115-134.

- Herrmann, Richard, James F. Voss, Tonya Y. E. Schooler ve Joseph Ciarrochi, "Images in International Relations: An Experimental Test of Cognitive Schemata", *International Studies Quarterly*, Vol. 41, No. 3, 1997, s.403-433.
- Hinnebusch, Raymond, "Back to Enmity: Turkey-Syria Relations Since the Syrian Uprising", *Orient: Journal of German Orient Institute*, Vol. 56, No. 1, 2015, s.14-22.
- Holsti, Ole R., "The Belief System and National Images: A Case Study", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol. 6, No. 3, 1963, s.244-252.
- Hornsey, Matthew J., "Social Identity and Self-Categorization Theory: A Historical Review", *Social and Personality Psychology Compass*, Vol. 2, No. 1, 2008, s.204-222.
- Houghton, David Patrick, *Political Psychology: Situations, Individuals, and Cases*, New York: Routledge, 2009.
- Jost, John T. ve Jim Sidanius, "Political Psychology: An Introduction", *Political Psychology: Key Readings*, der. John T. Jost ve Jim Sidanius, New York, Psychology Press, 2004.
- Kandemir, Nuzhet, "Turkey-Greece Relations", *Fordham International Law Journal*, Vol. 19, No. 5, 1995, s.1849-1856.
- Kinnvall, Catarina, "Globalization and Religious Nationalism: Self, Identity, and the Search for Ontological Security", *Political Psychology*, Vol. 25, No. 4, 2004, s.741-767.
- Kirişçi, Kemal, "The 'Enduring Rivalry' Between Greece and Turkey: Can 'Democratic Peace' Break It?", *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Vol. 1, No. 1, 2002, s.38-50.
- Kodaman, Timuçin, "Ermeni Açılımı ve Türk Dünyası", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Vol. 30, 2013, s.111-122.
- Kramer, Heinz, "Turkey's Relations with Greece: Motives and Interests", *The Greek-Turkish Conflict in the 1990s: Domestic and External Influences*, der. Dimitri Constatas, New York, Palgrave MacMillan, 1991.
- Krosnick, Jon A.ve Kathleen M. McGraw, "Psychological Political Science Versus Political Psychology True to Its Name: A Plea for Balance", *Political Psychology*, der. Kristen Renwick Monroe, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Inc. Press, 2002.
- Kurop, Marcia Christoff, "Greece and Turkey: Can They Mend Fences?", *Foreign Affairs*, Vol. 77, No. 1, 1998, s.7-12.
- Küçük, Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Sosyal İnşacılık", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. R. Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- McGuire, William, "The Current Status of Cognitive Consistency Theories", *Cognitive Consistency: Motivational Antecedents and Behavioral Consequents*, der. Shel Feldman, London: Academic Press, 1966.

- Millas, Hercules, "National Perception of the 'Other' and the Persistence of Some Images", *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, der. Mustafa Aydın ve Kostas Ifantis, London and New York: Routledge, 2004.
- Mitzen, Jennifer, "Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 3, 2006, s.341-370.
- , "Anchoring Europe's Civilizing Identity: Habits, Capabilities and Ontological Security", *Journal of European Public Policy*, Vol. 13, No. 2, 2006, s.270-285.
- Morgan, Patrick, "Security in International Politics: Traditional Approaches", *Contemporary Security Studies*, der. Alan Collins, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Morrisette, Julian O., "An Experimental Study of the Theory of Structural Balance", *Human Relations*, Vol. 11, No. 3, 1958, s.239-254.
- Oran, Baskın, "Türk Dış Politikasının Kuramsal Çerçevesi", *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, der. B. Oran, 1. Cilt, İstanbul, İletişim Yayınları, 2008.
- Özpek, Burak Bilgehan, "Liberalizm ve Uluslararası İlişkiler", *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, der. R. Gözen, İstanbul, İletişim Yayınları, 2015.
- Schafer, Mark, "Images and Policy Preferences", *Political Psychology*, Vol. 18, No. 4, 1997, s.813-828.
- Shepherd, Laura J., "Introduction: Critical Approaches to Security in Contemporary Global Politics", *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theories and Methods*, der. Laura J. Shepherd, London and New York: Routledge, 2013.
- Steele, Brent J., "Ontological Security and the Power of Self-Identity: British Neutrality and the American Civil War", *Review of International Studies*, Vol. 31, No. 3, 2005, s.519-540.
- , *Ontological Security in International Relations: Self-Identity and the IR State*, London and New York: Routledge, 2008.
- Stets, Jan E. ve Peter J. Burke, "Identity Theory and Social Identity Theory", *Social Psychology Quarterly*, Vol. 63, No. 3, 2000, s.224-237.
- Subotic, Jelena, "Narrative, Ontological Security, and Foreign Policy Change", *Foreign Policy Analysis*, Vol. 12, No. 4, 2016, s.610-627.
- Suzuki, Akisato ve Neophytos Loizides, "Escalation of Interstate Crises of Conflictual Dyads: Greece-Turkey and India-Pakistan", *Cooperation and Conflict*, Vol. 46, No. 1, 2011, s.21-39.
- Tajfel, Henri ve John C. Turner, "The Social Identity of Intergroup Behavior", *Political Psychology: Key Readings*, der. John T. Jost ve Jim Sidanius, New York, Psychology Press, 2004.

- Tajfel, Henri, M. G. Billig ve R. P. Bundy, "Social Categorization and Intergroup Behaviour", *European Journal of Social Psychology*, Vol. 1, No. 2, 1971, s.149-178.
- Tür, Özlem, "Turkish-Syrian Relations: Where Are We Going?", *UNISCI Discussion Papers No: 23*, Mayıs 2010, s.163-175.
- Waever, Ole, "Securitization and Desecuritization", *On Security*, der. Ronnie D. Lipschutz, New York, Columbia University Press, 1995.
- Yesevi, Çağla Gül ve Burcu Yavuz Tiftikçigil, "Turkey-Azerbaijan Energy Relations: A Political and Economic Analysis", *International Journal of Energy Economics and Policy*, Vol. 5, No. 1, 2015, s.27-44.
- Zahra, Rahmouni Fatima, "Securitization and De-securitization: Turkey-Syria Relations since the Syrian Crisis", *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Vol. 11, No. 2, 2017, s.27-28
- Zajonc, Robert B., "The Concepts of Balance, Congruity, and Dissonance", *Public Opinion Quarterly*, Vol. 24, No. 2, 1960, s.280-296.

Ulusal Gazeteler ve Köşe Yazıları

- "Kıbrıs Hakkındaki Kararımız Kat'idir", *Milliyet*, 08 Şubat 1957.
- "Tedbirler Almamızı Hiçbir Taktik Önleyemez", *Milliyet*, 19 Ocak 1966.
- "Azerbaycan'ı Kurban Veren Türkiye, Şimdi Onu Tanımalı", *Milliyet*, 09 Kasım 1991.
- "Azerbaycan'ı Resmen Tanıdık", *Milliyet*, 10 Kasım 1991.
- "Azerbaycan'ı Tanımaya Batı Sessiz", *Milliyet*, 11 Kasım 1991
- "Azerbaycan'la Sıcak İlişkiler", *Milliyet*, 24 Ocak 1992.
- Sazak, Derya, "Aliyev'in Dostluğu", *Milliyet*, 10 Şubat 1994.
- "Ecevit'ten Çiller'e: Sözünden Dönme", *Milliyet*, 09 Haziran 1994.
- "Şam'a Hatay Öfkesi", *Milliyet*, 24 Temmuz 1998.
- "Çiller: Gerekirse Silah Kullanılır", *Milliyet*, 08 Ekim 1998.
- "Sezer Gidiyor", *Milliyet*, 13 Haziran 2000.
- "Beşşar Esad'dan Dostluk ve İş Birliği Mesajı", *Milliyet*, 28 Haziran 2000.
- "Esad'dan Ailece Beyaz Sayfa", *Milliyet*, 07 Ocak 2004.
- "Aliyev'den KKTC'yi Tanıyabiliriz Mesajı", *Milliyet*, 16 Nisan 2004.
- "Maç Zirvesinde Gündem: Ortadoğu", *Milliyet*, 04 Nisan 2007.
- "Başbakan Erdoğan, Azeri Meclisi'nde konuştu", *Hürriyet*, 14 Mayıs 2009.
- "Suriye İkinci Evimizdir", *Sabah*, 23 Aralık 2009.

“Erdoğan Gaziantep’te Konuştu”, *Takvim*, 15 Ağustos 2010.

“Erdoğan Suriyeli Sığınmacılara Seslendi”, *Hürriyet*, 07 Ekim 2014.

“Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Azerbaycan’da Ermenistan Mesajı!”, *HaberTürk*, 15 Eylül 2018.

“Cumhurbaşkanı Erdoğan’dan Yunanistan’a Uyarı!”, *Sabah*, 13 Şubat 2018.

Çevrimiçi Kaynaklar

“Cumhurbaşkanı Erdoğan Azerbaycan’da”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, 03 Eylül 2014, <http://www.mfa.gov.tr/cumhurbaskani-erdogan-azerbaycan_da.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 26 Mayıs 2019).

“Erdoğan, 10 Bakanla Yunanistan’da”, BBC News Türkçe, 14 Mayıs 2010, <https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/05/100514_turkey_greece>, (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2019).

“Erdoğan: Muhalifler Esad’ı İndirecek”, NTV, 25 Mayıs 2013, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/erdogan-muhalifler-esadi-indirecek,lrj1l1_vn0i1gdXGo2zUrw>, (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2019).